

**НЕОБХІДНІ
КРОКИ ДЛЯ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ
ЦИФРОВОГО
БЕЗВІЗУ З ЄС**

Необхідні кроки для запровадження цифрового безвізу з ЄС

Автор дослідження:

Андрій Мелашенко, кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України, член керівної ради Національного органу із стандартизації

Рецензент:

Анастасія Гречко, кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України

Дослідження видане в межах «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів» (далі – Ініціатива), яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Швеції.

Думки та позиції викладені у цьому дослідженні є позицією автора та не обов'язково відображають позицію Швеції, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи.

Фото на обкладинці: depositphotos.com

Зміст

1. Що таке цифровий безвіз?	4
2. Європейський підхід щодо створення Єдиного цифрового ринку	5
3. Досвід успішного впровадження Регламенту eIDAS на прикладі Естонії	10
4. Оцінка рівня цифровізації в Україні	13
5. Перепони, що заважають використовувати будівельні блоки eSignature та eID в Україні	30
6. Рекомендації	36

1. Що таке цифровий безвіз?

Розвиток інтернету та цифрових технологій поступово перетворює наш світ у кожній сфері повсякденного життя та у будь-якій галузі бізнесу. У Європейському Союзі вже давно зрозуміли, що необхідно прийняти цифрову революцію та розширювати цифрові можливості для людей та підприємств, використовуючи потенціал Єдиного європейського ринку. Європейська Комісія оприлюднила свої детальні плани щодо створення Єдиного цифрового ринку, таким чином реалізуючи один із своїх головних пріоритетів.

Сьогодні бар'єри в інтернеті означають, що:

- громадяни не мають доступу до багатьох товарів та послуг – лише 15% людей здійснюють покупки в інтернеті в інших країнах ЄС;
- інтернет-компанії та стартапи не можуть в повній мірі скористатися можливостями росту в інтернеті – лише 7% малих та середніх підприємств (МСП) продають свої товари та послуги за кордон¹;
- підприємства та урядові структури недостатньо користуються цифровими інструментами.

Метою Єдиного цифрового ринку є руйнування регуляторних бар'єрів і, врешті-решт, перехід від 28 національних ринків до єдиного цифрового ринку ЄС. За деякими оцінками повноцінно функціонуючий Єдиний цифровий ринок може приносити до 415 мільярдів євро економії щороку та створити сотні тисяч нових робочих місць.

Прийнята ЄС стратегія Єдиного цифрового ринку включає набір цільових заходів, згрупованих у три категорії:

1. кращий доступ для споживачів та підприємств до цифрових товарів та послуг по всій Європі;

2. створення належних та рівних умов для процвітання цифрових мереж та інноваційних послуг;

3. максимізація потенціалу зростання цифрової економіки².

Для України це означає, що у відповідності до Угоди про асоціацію та двосторонніх політичних домовленостей вона може «стати членом ЄС» (отримати режим внутрішнього ринку) у сфері електронних комунікацій.

Електронні довірчі послуги є частиною сфери електронних комунікацій. Довірчі послуги є предметом цього дослідження. Отже цифровий безвіз – це імплементація електронних довірчих послуг між Україною і ЄС, впровадження кодексу електронних комунікацій та директиви з електронної комерції.

Електронна довірча послуга (*electronic trust service*) – послуга, яка надається для забезпечення електронної взаємодії двох або більше суб'єктів, які довіряють надавачу електронних довірчих послуг щодо надання такої послуги.

¹ Why we need a Digital Single Market – https://ec.europa.eu/commission/publications/why-we-need-digital-single-market_en

² A Digital Single Market for Europe: Commission sets out 16 initiatives to make it happen – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4919

2. Європейський підхід щодо створення Єдиного цифрового ринку.

Європейський досвід показує, що успішне та ефективно прийняття технологій і створення Єдиного цифрового ринку вимагає спільної роботи і партнерства. Для цього необхідно гармонізувати усі бізнес-, технічні та нормативно-правові аспекти в даній сфері. Хоч з першого погляду це завдання виглядає не дуже складним, на практиці реалізація і підтримка цієї ідеї може зайняти багато років. Це легко сказати, але досить важко реалізувати та підтримувати протягом багатьох років або навіть десятиліть.

Для досягнення потрібного рівня довіри між усіма сторонами, необхідно прийняти ряд загально визнаних і широко використовуваних правил. Значення подібних правил та роль електронних підписів в успішності їх реалізації в ЄС усвідомили вже досить давно, коли ще у 1999 році Європейський Парламент видав Директиву № 1999/93/ЄС³, що мала стати гарною основою для спільної інфраструктури електронних підписів та повинна була заохотити використовувати та впроваджувати їх у всій Європі. Свого часу ця директива не спрацювала належним чином і за 15 років її було замінено на Регламент № 910/2014⁴, зосереджений на електронній ідентифікації та довірчих послугах для електронних транзакцій на внутрішньому ринку. Регламент eIDAS був опублікований у липні 2014 року і за перші два роки став чинним для внутрішнього ринку ЄС.

Чому Директива № 1999/93/ЄС не спрацювала? Основною причиною стало те, що вона не вимагала від країн-членів ЄС використання спільних технічних стандартів, тому на практиці не відбулося співробітництва або технічної

Інтероперабельність (*interoperability*) – технологічна сумісність технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їхня здатність взаємодіяти між собою.

сумісності для забезпечення використання транскордонних електронних операцій. На противагу цьому, досвід прийняття платіжних карток на чіпі показав, як інтероперабельність може призвести до успіху.

З іншого боку, споживчі настрої та використання електронних послуг 1,5-2 десятиліття тому ще були на стадії становлення. Якщо згадати, введення Директиви № 1999/93/ЄС відбулося більше ніж за 3 роки до запуску Facebook і за 7,5 років до запуску iPhone!⁵

Електронна послуга – будь-яка послуга, що надається через інформаційно-телекомунікаційну систему.

З прийняттям Регламенту № 910/2014 електронні підписи було піддано реінжинірингу. eIDAS охоплює **електронну ідентифікацію** (electronic identification, eID), **автентифікацію** (authentication) та **довірчі послуги** (trust services) і створює основу для гарантування безпечної, швидкої та більш ефективної електронної взаємодії між підприємствами, незалежно від того, в якій країні Європи вони відбуваються.

³ Directive № 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31999L0093>

⁴ Regulation (EU) № 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive № 1999/93/EC – https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2014.257.01.0073.01.ENG

⁵ Chris Allen, Steve Marshall. Digital Signatures For Dummies ®, Cryptomathic Special Edition. – John Wiley & Sons, Ltd., The Atrium, Southern Gate, 2017. – 73 p.

eIDAS є європейським Регламентом, що створює єдину основу для eID та довірчих послуг і робить його більш простим у наданні послуг по всьому Європейському Союзу.

eIDAS сприяє інтероперабельності в усіх 28 країнах-членах ЄС, забезпечуючи в них взаємне визнання через кордони їх схем електронної ідентифікації. Він також гарантує, що довірчі послуги, що надаються постачальниками послуг, які відповідають вимогам Регламенту (наприклад, кваліфіковані постачальники послуг), можуть прийматися в якості доказів в судовому провадженні.

Завдяки eIDAS громадяни, підприємства та органи державної влади можуть використовувати засоби електронної ідентифікації та довірчі послуги (тобто електронні підписи, електронні печатки, штемпелі часу, реєстровану електронну доставку та автентифікацію веб-сайту) для доступу до електронних послуг або управління електронними операціями як у себе в країні, так і поза її межами. Він також створює європейський внутрішній ринок електронних довірчих послуг. Це дозволяє:

- підвищити прозорість та підзвітність – чітко визначено мінімальні зобов'язання та відповідальність для постачальників довірчих послуг (trust service providers, TSP);
- гарантувати надійність послуг разом з підвищенням вимог безпеки для їх провайдерів;
- забезпечити технологічну нейтральність – уникнути вимог, які можна задовольнити лише при використанні певної технології;
- визначити ринкові правила та забезпечити стандартизацію.

Передбачається, що як державні послуги, так і послуги у приватному секторі ставатимуть більш гнучкими і зручними у використанні та запропонують багато інших переваг, включаючи:

- зменшення адміністративного тиску на електронні операції з іншими підприємствами, клієнтами та державними адміністраціями;

- організація більш ефективних бізнес-процесів;
- досягнення економії за рахунок значного скорочення накладних витрат;
- здійснення безпечних електронних транзакцій, що призведе до збільшення довіри споживачів та потенційної споживчої бази – громадяни можуть укладати безпечні транскордонні електронні угоди та повною мірою скористатися своїми правами в ЄС, від зарахування до іноземного університету до доступу до електронних медичних записів;
- зменшення проблем, пов'язаних з безпекою та конфіденційністю, оскільки громадяни та підприємства можуть використовувати свої власні національні електронні ідентифікаційні номери для доступу до електронних послуг;
- збільшення та урізноманітнення державних електронних послуг, що призведе до зменшення обігу паперових документів – громадяни, які переїжджають до іншої держави-члена, можуть реєструватися та користуватися іншими послугами онлайн⁶.

Для побудови єдиного цифрового ринку та реалізації норм eIDAS Європейським Союзом було започатковано фонд під назвою Програма інтеграції Європи (Connecting Europe Facility, CEF). Він пропонує гранти та іншу фінансову допомогу для підтримки проектів, які працюють над створенням взаємопов'язаної загальноєвропейської інфраструктури в енергетиці, транспортній сфері та сфері цифрових послуг. Ця ключова цифрова інфраструктура широко відома під назвою «будівельні блоки CEF». Вона пропонує основні можливості, які можна використовувати в будь-якому європейському проекті для полегшення створення міждержавних електронних публічних послуг та розвитку цілих секторів бізнесу.

За своєю суттю **будівельний блок CEF**

– це сукупність технічних специфікацій, програмного забезпечення та послуг, які можна повторно використовувати в проектах будь-якої сфери діяльності, причому:

- технічні специфікації будівельного блоку максимально відкриті та орієнтовані на ринок;

⁶ Learn about eIDAS – <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/learn-about-eidas>

- послуги будівельного блоку чітко визначені, тобто задокументовані, з угодами про рівень послуг, навчання, забезпечення службою підтримки тощо;
- програмне забезпечення будівельного блоку достатньо зріле, тобто пройшло успішне використання в пілотних проектах для реалізації транскордонних транзакцій.

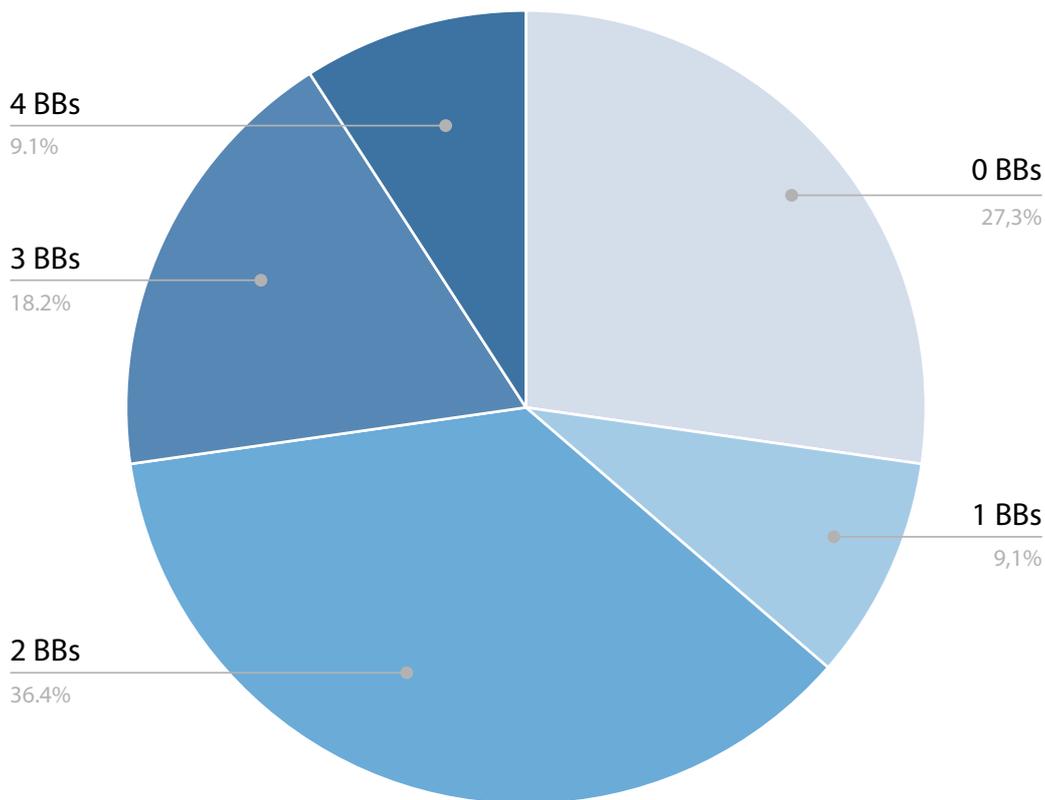
До переліку **основних будівельних блоків** зокрема входять:

- Електронна ідентифікація eID – надає набір стандартів та послуг для електронної ідентифікації в ЄС. За наявності цієї системи громадяни ЄС можуть використовувати свої національні електронні посвідчення особи, щоб скористатися послугами по всьому ЄС, не потребуючи отримання нового електронного посвідчення, якщо вони подорожують або переїжджають до іншої країни ЄС. Основна ідея полягає в тому, щоб об'єднати існуючі системи електронної ідентифікації між країнами-членами та змусити їх працювати без перешкод. Регламент eIDAS забезпечує технічні стандарти, що допомагають досягти саме цього.
- Електронні підписи eSignature – це цифрова версія звичайних рукописних підписів. У такий спосіб підписант приймає юридичну прив'язку до умов, зазначених у підписаному документі. Електронний підпис допомагає створювати та перевіряти електронні підписи та/або відповідно до Регламенту eIDAS. Електронні підписи надають користувачам можливість укладати господарські договори, здійснювати фінансові операції та користуватися державними послугами. Отже, електронні підписи повинні забезпечувати безпечний, надійний, а також простий у використанні для всього населення механізм.
- Електронне виставлення рахунків eInvoicing – виставлення рахунків та управління платежами та дебіторською заборгованістю все ще є виконуваним вручну процесом для багатьох підприємств. Причиною цього є використання нестандартних форматів, що ускладнює автоматизацію, навіть якщо використовується програмне забезпечення для сканування та зчитування. У цей блок також входять електронні рахунки. Вони використовують стандартизовані формати для збору всієї необхідної інформації, яку легко читати за допомогою програмного забезпечення AP/AR (кредиторська заборгованість/дебіторська заборгованість). eInvoicing підтримує безперервну генерацію, надсилання, отримання та обробку електронних рахунків, в тому числі міжнародних, відповідно до Європейської директиви та стандарту електронних рахунків. Це робить процес виставлення рахунків та платежів набагато простішим, швидшим, дешевшим та без помилок.
- Електронна реєстрована доставка eDelivery – це сукупність розподілених вузлів, призначених для обміну відповідною інформацією між зацікавленими сторонами в цифровій транзакції. Специфікації eDelivery стандартизовані, що дозволяє використовувати їх різними організаціями, які в іншому випадку могли б використовувати широкий спектр різних ІТ-систем. Ці вузли можуть використовуватися по всій Європі національними чи регіональними організаціями, громадянами, державними адміністраторами та бізнесом.
- eArchiving – заснований на проектах Європейського архіву та збереження знань (E-ARK).

В основі сервісної платформи eArchiving – технічні характеристики та відповідне програмне забезпечення, розроблене та пілотне в рамках проекту E-ARK. Проект E-ARK виконувався протягом 2014-2017 рр. та частково фінансувався Комісією.

eArchiving допоможе досягти значного зниження витрат на впровадження та підтримку рішень електронного архівування та призведе до підвищення ефективності.

Головна мета CEF – це підтримка проектів з використання заснованих на стандартах базових компонентів (будівельних блоків), що забезпечуватимуть взаємодію систем між собою. Фонд робить це у такий спосіб:

Малюнок 1 – Розподіл використання будівельних блоків CEF за їх кількістю (BBs – Building Blocks)

- надає послуги, які допомагають реалізувати будівельні блоки у будь-якій системі, зокрема послуги з навчання, зразки програмного забезпечення, послуги тестування.
- забезпечує грантове фінансування – можна подати заявку на отримання грантового фінансування для оплати впровадження будівельного блоку у будь-якій системі.

На сьогодні будівельні блоки застосовуються у 120 проектах, таким чином майже 73% галузевої інфраструктури цифрових послуг (Digital Service Infrastructure, DSI) CEF повторно використовують або взяли на себе зобов'язання повторно використовувати принаймні один будівельний блок. На круговій діаграмі на мал. 1 показано, скільки галузевих DSI повторно використовують 0 або більше будівельних блоків. Інфографіка щодо

повторного використання будівельних блоків у різноманітних галузевих проектах CEF наведена на мал. 2.

Дослідження⁷ показують, що повторне використання будівельних блоків в якості рішення:

- Зменшує витрати завдяки використанню загальних послуг та перевірених технологій.
- Скорочує час виходу продукту на ринок – на 40-50% підвищує продуктивність (за такими критеріями ефективності як реальна додана вартість та загальний час виконання).
- Просуває спрощеність на всіх рівнях, включаючи підвищену мобільність та розподіл людських ресурсів (обсяг наявних експертних знань), коли рішення на основі будівельних блоків переважають використання систем «побудованих з нуля»⁸.

⁷ Executive Summary: The Advantages, Economics and Value of Reuse – <https://www.gartner.com/en/documents/1406319/executive-summary-the-advantages-economics-and-value-of->

⁸ Спеціальне програмне забезпечення (також відоме як програмне забезпечення на замовлення або індивідуальне програмне забезпечення) - це програмне забезпечення, спеціально розроблене для певної організації або іншого користувача. Таким чином, його можна протиставити використанню програмних пакетів, розроблених для масового ринку, таких як комерційне програмне забезпечення або наявне вільне програмне забезпечення.

Sector Specific DSIs		Building Block DSIs				
		eDelivery (📶)	eSignature (📄✍️)	eID (👤📄)	eTranslation (🗨️🗨️)	eInvoicing (📄🔗)
Europeana*	DG CONNECT				🟠	
Safer internet	DG CONNECT		🟢	🟢	🟠	
Public open data	DG CONNECT			🟢	🟢	
ODR	DG JUST	🟢	🟠	🟢	🟢	
eHealth	DG SANTE	🟢	🟠	🟢		
eProcurement	DG GROW	🟢		🟢		
EESSI	DG EMPL	🟢		🟢	🟢	
EU e-Justice portal	DG JUST	🟢	🟢	🟢	🟢	
BRIS (ECP)	DG JUST	🟢	🟢		🟠	
Cybersecurity	DG CONNECT	🟣				
eTranslation	DGT	🟠				

■ Decided not to reuse
■ Commitment to analyse
■ Commitment to reuse
■ Reusing

Малюнок 2 – Розподіл використання будівельних блоків CEF за галузями

- Підвищує чутливість до потреб бізнесу та громадян⁹.

В якості прикладу реалізації будівельного блоку eSignature можна навести фінансовану ЄС бібліотеку з відкритим вихідним кодом Digital Signature Service (DSS)¹⁰, яку можна використати для реалізації довірчих послуг. Документація до бібліотеки описує деякі приклади розробки на мові Java з використанням фреймворку DSS, що наочно демонструють прогресивний спосіб застосування різноманітних схем та дозволяє розробникам ознайомитись з їх кодом.

В рамках системи можна виділити три основні функції:

- накладання цифрового підпису;
- розширення цифрового підпису;
- підтвердження цифрового підпису.

Також більш докладно розглянуто такі поняття та можливості, як формати підписаних

документів (XML, PDF, DOC, TXT, ZIP тощо), структура контейнеру, формати цифрових підписів (XAdES, CAdES, PAdES та ASiC), профілі, пов'язані з кожним форматом цифрового підпису, управління довірою, обробка даних про відкликання, побудова ланцюгів сертифікатів, політики верифікації та валідації підпису, валідація підписуючого сертифіката.

Цей список містить далеко не повний перелік всіх можливостей, які може запропонувати фреймворк, а наведений список охоплює лише найбільш корисні функції. Фреймворк DSS продовжує розвиватися, тому з часом можуть з'явитися нові можливості.

Далі в роботі описано конкретний приклад використання цієї бібліотеки для побудови інфраструктури цифрових послуг та забезпечення виконання норм Регламенту eIDAS в Естонії.

⁹ Andrea Servida. From Pilots to Reality – https://www.esens.eu/sites/default/files/1._esens-march3.pdf

¹⁰ Digital Signature Service (DSS) – https://joinup.ec.europa.eu/sd-dss/webapp-demo/doc/dss-documentation.html#_purpose_of_the_document

3. Досвід успішного впровадження Регламенту eIDAS на прикладі Естонії.

Піонером з використання ЕЦП для ідентифікації у державних сервісах в Європі є Естонія. Проникнення естонської eID картки досягло 98% населення (з 1,34 мільйона жителів). З 2015 року Естонія надає послуги за допомогою eID не лише своїм громадянам, а й громадянам інших країн, що бажають започаткувати бізнес в Естонії.

Надійність та зручність послуг електронного уряду Естонії забезпечує Орган інформаційних систем Естонії (The Estonian Information System Authority, RIA)¹¹. Його метою є координація та розробка ІТ-систем, зокрема рішень з автентифікації, що включають електронну ідентифікацію та електронний підпис, які дозволяють громадянам, резидентам та підприємствам Естонії заходити на різні сервіси, перевіряти, підтверджувати та підписувати різноманітні цифрові дані. Для цього кінцевим користувачам достатньо встановити на свій комп'ютер програмне забезпечення, яке надає RIA, або використовувати веб-сервіси, що пропонують програмне забезпечення як послугу.

Оскільки згадане рішення діє вже з 2002 року, впровадження Регламенту eIDAS для забезпечення інтероперабельності та доступу до послуг Естонії, в тому числі резидентам країн-членів ЄС, потребувало внесення змін як у бізнес-модель, так і у технічну архітектуру. RIA шукала рішення, яке б дозволило забезпечити відповідність eIDAS з найменшими витратами, і вирішила скористатися так званими будівельними блоками eSignature та eID, запропонованими програмою CEF¹² Європейської Комісії, оскільки вони безкоштовні та забезпечують повну відповідність Регламенту eIDAS, європейським стандартам та технічним умовам. Будівельні блоки CEF було використано у такий спосіб:

1. Для перевірки підписів, створених на пристроях кінцевих користувачів за допомогою програмного забезпечення RIA, було побудовано Центральну службу перевірки підписів (*на мал. 3* це компонент Central signature validation service) з використанням бібліотеки з відкритим кодом DSS (будівельний блок eSignature від CEF). Це уможливило автентифікацію громадян Естонії при доступі до європейських публічних послуг.
2. Використання eSignature від CEF також дозволило RIA підтвердити PDF-підписи (стандарт PADES від eIDAS), оскільки раніше надавались лише підписи XML та ASiC.
3. Виданий CEF грант допоміг реалізувати вузол eIDAS (*на мал. 3* зображений як eIDAS Node), необхідний для підключення сервісних порталів Естонії до європейської мережі eIDAS. Цей компонент дозволив автентифікувати всіх резидентів країн-членів ЄС за допомогою нотифікованого національного рішення eID.

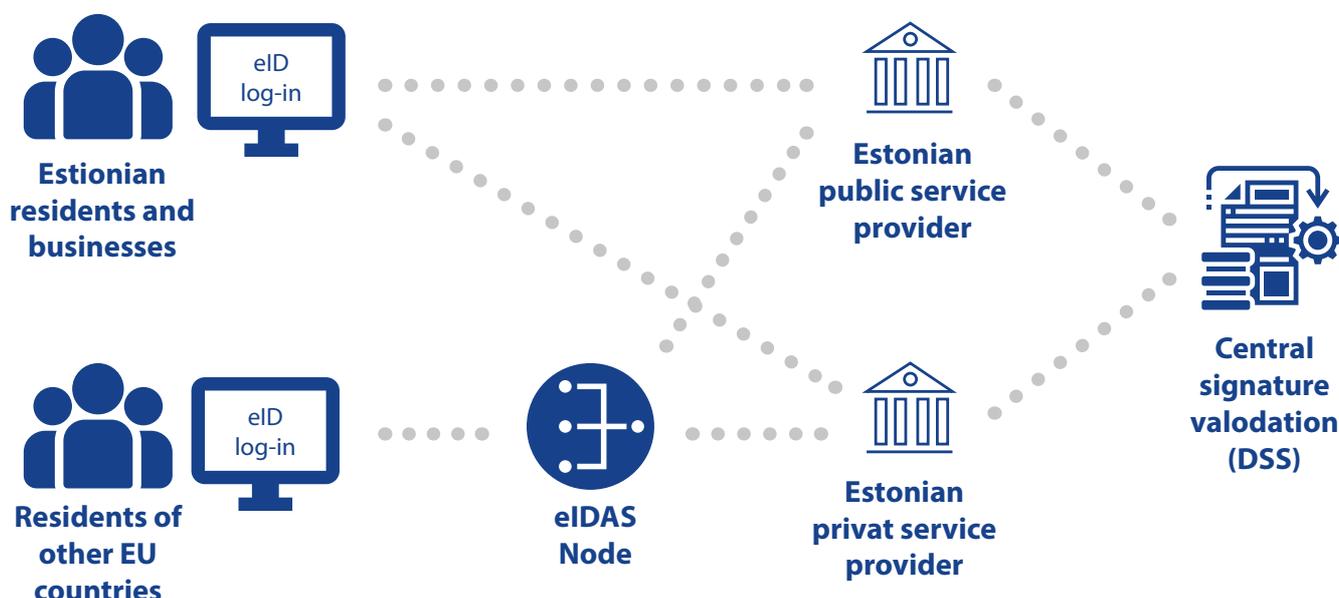
Після внесення цих змін (що зайняло приблизно два роки) жителі інших країн змогли отримувати доступ до послуг, пропонованих естонською владою та підприємствами, через вузол eIDAS. Центральна служба перевірки підписів підтверджує всі підписи, як показано *на мал. 3*.

З юридичної точки зору, естонські закони описують лише процес, а не носії чи формати даних. Це полегшує країні адаптацію до нових технологій та засобів ведення діяльності.

Таким чином, використання одного заснованого на загальних європейських стандартах, специфікаціях та інструментах рішення (яке складається з програмного забезпечення,

¹¹ The Estonian Information System Authority (RIA) – <https://www.ria.ee/en.html>

¹² CEF Building Blocks – <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/solutions+digital+innovation+challenge>

Малюнок 3 – Схема надання доступу до естонських послуг з використанням eID держав-членів ЄС

ID-карток та їх зчитувачів, що надаються урядом) дозволило забезпечити доступ до всіх 3500 державних та приватних послуг, які пропонуються в Естонії. Подання заяви на отримання соціальних виплат, реєстрація новонародженого, перерахування грошей, запис на прийом до лікаря, складання заповіту, звернення до школи – це ще не повний перелік послуг, до яких можуть надійно отримати доступ не лише жителі цієї країни, але й резиденти інших країн-членів ЄС.

Аналізуючи успіх Естонії у впровадженні європейських стандартів та інструментів для забезпечення транскордонної автентифікації і інтероперабельності, слід звернути особливу увагу на специфічні особливості технологічного рівня цієї країни. На відміну від багатьох інших країн, в Естонії посвідчення особи у вигляді ID-картки є обов'язковим документом. Крім того, у картку вбудований чіп із заздалегідь налаштованими компонентами електронної ідентифікації та електронного підпису, які включені за замовчуванням без додаткової плати.

Надане Європейською Комісією програмне забезпечення DSS було налаштоване естонською

командою з урахуванням місцевих норм, які вимагають використання кваліфікованих електронних підписів у державних службах та перевірки підписів під час підписання. Окрім перевірки мітки часу та інформації про відкриття сертифікату, Естонія також перевіряє часовий проміжок між комп'ютерним часом (заявленим часом) та міткою часу. Якщо розрив перевищує п'ятнадцятихвилинний ліміт, система пропонує користувачу звернутися до постачальника послуг, оскільки докази перевірки будуть визнані пошкодженими або відсутніми.

Рішення для автентифікації також достатньо поширені в приватному секторі Естонії, наприклад, у банківській справі. Основні естонські банки використовують електронні підписи навіть для забезпечення грошових переказів та дзеркального відображення традиційного паперового процесу, коли платіжні доручення підтверджуються підписами. Кваліфіковані електронні підписи надають існуюче рішення, яке ідеально охоплює всі необхідні докази особи та її відповідних дій під час сеансу онлайн-банкінгу у форматі, який також є технологічно нейтральним.

Ще одна особливість системи – використання мобільного телефону в якості зчитувача карт. Естонський Mobile ID базується на застосуванні спеціальної SIM-картки з мікросхемою eID, яку можна замовити у державних операторів мобільних мереж. Він просто перетворює мобільний телефон у зчитувач карт, використовуючи SMS-канал для надсилання зашифрованих повідомлень. Рішення недоступне як застосування, оскільки було запущене ще у 2007 році, до епохи смартфонів. Проте це робить Mobile ID ще більш захищеним, надійним та доступним з усіх куточків світу, без дорогих витрат на роумінг. Естонія фактично повідомила Європейську Комісію та держави-члени про свої схеми ID, що покривають Mobile ID та всілякі різновиди ID-картки (наприклад, дипломатична ID-картка та ID-картка резидента).

Тому не дивно, що Естонії вдалося отримати наступні результати та переваги від використання засобів eID та eSignature CEF:

- Сервіс став широкодоступним – близько половини жителів Естонії, у яких є ID-картка, щодня використовують її для отримання електронних послуг; це створює близько півмільйона сесій автентифікації та 620 000 електронних підписів щодня і робить Естонію головним користувачем послуг електронної ідентифікації та електронного підпису.
- Естонські громадяни отримали доступ до іноземних електронних послуг, а громадяни ЄС – до естонських (у жовтні 2019 року було проведено 15 автентифікацій через вузол eIDAS до естонських електронних служб та 361 автентифікації через естонську службу автентифікації до іноземних електронних служб). Крім того, естонцям було дуже легко навчитися та прийняти нові послуги, оскільки всі вони базувалися на схожих процесах.
- Досягнуто відповідності eIDAS приблизно за вдвічі коротший термін, ніж якби цей процес пішов іншим шляхом.
- Розширено функціональність підписів до формату PDF.

- Отримано доступ до європейської спільноти для подальшої підтримки та обслуговування.
- Досягнуто ефективних, безпечних та надійних транскордонних послуг.
- Отримано фінансову допомогу, яка уможливила реалізацію повномасштабного рішення на базі CEF Building Blocks (eID від CEF).
- Естонські резиденти та резиденти інших країн-членів ЄС тепер можуть користуватися послугами Естонії. У приватному секторі естонським постачальникам послуг простіше знаходити нових клієнтів за межами своєї країни¹³.

¹³ Estonia opened up its service portals with CEF – <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/2019/11/08/Estonia+opened+up+its+service+portals+with+CEF+-+expanding+3%2C500+services+across+Europe>

4. Оцінка рівня цифровізації в Україні.

Враховуючи досвід Естонії та ті аспекти, що позитивно вплинули на її успіхи на шляху до електронної євроінтеграції, окремо проаналізуємо стан (1) нормативно-правової бази, (2) технічного забезпечення (використовуваних засобів електронної ідентифікації та існуючих сервісів надання довірчих послуг) та (3) сфери електронного урядування і електронних послуг в Україні.

Щодо першого з цих трьох аспектів в нашій країні можна спостерігати досить значні успіхи. У своєму акаунті у Facebook Міністерство цифрової трансформації України навіть оприлюднило деякі результати своєї зустрічі 20 лютого 2020 року з представниками Держспецзв'язку та делегацією EU4Digital – проектом міжнародної технічної допомоги ЄС, що надає підтримку в адаптації українського законодавства до законодавства ЄС. Головний інсайд зустрічі: «Експерти EU4Digital провели попередню оцінку нашого законодавства та технічних вимог і дійшли висновку, що Україна має один з найвищих рівнів імплементації вимог європейського закону про взаємовизнання електронних довірчих послуг eIDAS»¹⁴. Отже, на сьогодні в Україні створена нормативна база з використання ЕЦП при спілкуванні юридичних та фізичних осіб з органами влади:

- розроблений у відповідності до Регламенту № 910 та набув чинності у листопаді 2018 року Закон України «Про електронні довірчі послуги»¹⁵, який регулює правові відносини, що виникають між юридичними, фізичними особами, суб'єктами владних повноважень у процесі надання, одержання електронних довірчих послуг;

- прийнято постанову кабінету міністрів України № 992 від 7 листопада 2018 р. «Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг»¹⁶, що зробила обов'язковими європейські стандарти з довірчих послуг;
- методом підтвердження гармонізовано 120 стандартів ЄС з довірчих послуг.

Щодо оцінки стану України в аспекті використання засобів електронної ідентифікації та сервісів надання довірчих послуг можна зазначити, що технічну можливість використання ЕЦП для ідентифікації в Україні теж вже закладено. Проте наразі ЕЦП масово використовується лише при зверненні в один єдиний орган державної влади – державну фіскальну службу. За підтримки ОБСЄ та Агентства з електронного урядування створені та створюються сервіси надання адміністративних послуг, в яких у цілях верифікації використовується цифровий підпис. Повний перелік діючих в Україні систем, що допускає використання ЕЦП, можна знайти на сайті Інформаційно-довідкового департаменту ДПС¹⁷.

У деяких регіонах (Одеса, Вінниця) при зверненні громадян до місцевих органів влади використовується e-mail, веб-форма, номер телефону, логін-пароль, соціальні мережі тощо. Тобто верифікація у цьому випадку не проводиться.

¹⁴ Міністерство цифрової трансформації України - https://www.facebook.com/eGovernanceUkraine/photos/a.740436362676302/2798632726856645/?type=3&eid=ARA1ghg5jIXrYEseqTmv4w4eHRQ4BRGGr3D5bsfDADbmvnqix-JY6UzUpPQDGhYHan8lJWofhkqOWJua&__tn__=EENN-R

¹⁵ Закон України «Про електронні довірчі послуги» – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

¹⁶ «Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг» – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF?fbclid=IwAR0ionHGGuRIWGNJNY14osHWsFIZz0KJRJgH8DZdaTLzsPNI_aotaip6CdYs

¹⁷ Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг Інформаційно-довідковий департамент ДПС – <https://acskidd.gov.ua/partnership>

Основними проблемами ЕЦП в Україні є:

- проблеми сумісності, які надають «неконкурентні переваги» певним компаніям у певних органах влади. Проблеми сумісності пов'язані з використанням вітчизняних криптоалгоритмів (не визнаних міжнародним співтовариством), застосуванням несумісних реалізацій засобів ЕЦП, відсутність чітких стандартів та тестового середовища для інтеграції нових розробок в існуючі інформаційні системи;
- необхідність специфічної сертифікації програмного забезпечення, що гальмує конкуренцію та інновації у цій сфері;
- відсутність авторських прав держави на ЕЦП-інфраструктуру, що у довгостроковій перспективі призводить до більших витрат на закупівлю ліцензій на ПЗ та обумовлює застосування нестандартизованих рішень певних компаній у певних органах влади¹⁸.

Оскільки не так багато українців мають ЕЦП, в Україні досі залишається проблемою доступність електронних послуг. Покращити ситуацію міг би ID-паспорт (зараз цифровий підпис записується на паспорт нового зразка), проте за даними Державної міграційної служби України з 2016 по 2019 рік включно, пластикове посвідчення особи видано лише 4,3 млн. українців¹⁹, що складає приблизно 10% від всього населення країни (у порівнянні з 98% в Естонії).

Ще однією можливістю отримати унікальний ідентифікатор є запуск в Україні послуги Mobile ID – сервісу, який дозволяє за допомогою мобільного телефону провести ідентифікацію особи для доступу до електронних послуг та використовувати електронно-цифровий підпис в системах електронного документообігу. Для роботи сервісу необхідний звичайний мобільний телефон і спеціальна захищена SIM-карта, яка також має функцію підвищеного захисту інформації.

У 2017 р. мобільний оператор Kyivstar (ПрАТ «Київстар») анонсував запуск у дослідну експлуатацію сервісу Mobile ID, який дозволяє пройти електронну ідентифікацію особи для отримання електронних послуг. Mobile ID від Kyivstar пропонує можливість (поки що виключно контрактним абонентам) проходити процедуру ідентифікації особи для користування послугами окремих державних реєстрів. Ідентифікація здійснюється шляхом використання мобільного телефону та SIM-картки зі спеціальним чипом.

З 2018 р. дана послуга Kyivstar працює у повномасштабному режимі та подається оператором як «цифровий підпис у вашому мобільному», який підходить для використання в електронній комерції, державних установах, охороні здоров'я та інших сферах діяльності.

Для користування нею абонент укладає договір про надання послуг Mobile ID, за яким оператор забезпечує генерацію відкритого та особистого ключів, збереження особистого ключа на SIM-карті та використання своєї телекомунікаційної мережі для передачі даних на умовах підключення до спеціального пакету «SMS Mobile ID».

Для користування даною послугою оператора вимагається виконання наступних умов:

- наявність контракту з оператором мобільного зв'язку;
- отримання SIM-картки, яка підтримує Mobile ID;
- отримання сертифіката відкритого ключа цифрового підпису шляхом подання визначеного пакету документів;
- підключення та активація Mobile ID;
- замовлення пакету «SMS Mobile ID».

Наприкінці листопада 2018 року аналогічну послугу запровадив й оператор Vodafone Україна (ПрАТ «ВФ Україна»). За схожим принципом «єдиного вікна» для підключення послуги абоненту пропонується пройти

¹⁸ Публічні IT-ініціативи в Україні. Електронна ідентифікація/автентифікація – <http://e-gov.com.ua/e-identification.html>

¹⁹ Українці активно оформляють ID-картки: скільки получили за чотири роки – <https://ubr.ua/ukraine-and-world/society/ukrainsky-aktivno-oformljajut-id-kartochki-skolko-poluchili-za-4-hoda-3890102>

процедуру реєстрації та генерації ключів, особисто відвідавши один із центрів оператора. На відміну від оператора Kyivstar, Vodafone Україна пропонує підключення Mobile ID не тільки абонентам контракту, але й абонентам передплатеного зв'язку. Крім того, підключення вимагає одноразової оплати нової SIM-картки, яка підтримує Mobile ID, оплати за підключення послуги та за оформлення сертифіката ключа, а також щомісячної абонентної плати²⁰.

Останнім у 2019 році запустив вказаний сервіс Mobile ID ще один з найбільших операторів України – Lifecell (ТОВ «Лайфселл»)²¹.

З іншого боку, створюються ресурси, за допомогою яких реалізуються інші електронні довірчі послуги. На сьогодні в Україні вже працює система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ), яка де-факто замінила послугу електронної реєстрованої доставки, описану в Законі України «Про електронні довірчі послуги» (аналог eDelivery). Тобто вона виконує функцію юридично значущого обміну електронними документами, але лише між юридичними особами, бо фізичні особи не мають доступу до цього сервісу. Також враховуючи досвід інтеграції бізнес-реєстрів країн-членів ЄС, Україна не може використовувати СЕВ ОБВ²² для надсилання інформації про бізнес у європейські органи, оскільки згідно з Регламентом (ЄС) № 910/2014, єдиний механізм юридичного визнання послуг реєстрованої доставки (юридично значущого електронного обміну) – це eDelivery.

Для підписання та валідації електронних документів на сайті Центрального

засвідчувального органу (ЦЗО)²³ доступний сервіс валідації та перевірки eДок²⁴, проте він дозволяє накласти на електронний документ лише один підпис або одну печатку та не надає звіту про валідацію ЕЦП у відповідності до європейських стандартів.

Все це значно обмежує можливість будь-кого (громадянина, представника бізнесу чи органів публічної влади) обмінюватися будь-якими юридично значущими електронними документами з використанням юридично значущої електронної пошти, таким чином зводячи нанівець закладені в законі «Про довірчі послуги» євроінтеграційні механізми.

Нарешті, для аналізу останнього третього аспекту, стану електронного урядування та електронних послуг в Україні, доцільно використати дані так званого **індексу розвитку електронного урядування EGDI**²⁵ – започаткованого ще у 2001 році Організацією об'єднаних націй (ООН) дослідження, за допомогою якого вона регулярно відстежує розвиток у сфері еУрядування серед всіх своїх 193 держав-членів. Цей рейтинг надає індикативну оцінку ефективності національних урядів у порівнянні один з одним, тобто не в абсолютних, а у відносних значеннях. Кожні два роки в опитуванні оцінюються технічні особливості національних веб-сайтів, а також політики та стратегії електронного урядування, що застосовуються при наданні електронних послуг в цілому в кожній країні та в окремих секторах її економіки. Результати подаються у вигляді таблиць та набору значень індексів, нормалізованих за шкалою від 0 до 1 (чим ближче значення до 1, тим вищий рівень розвитку).

²⁰ Мобільні сервіси електронної ідентифікації – <https://www.apteka.ua/article/484559>

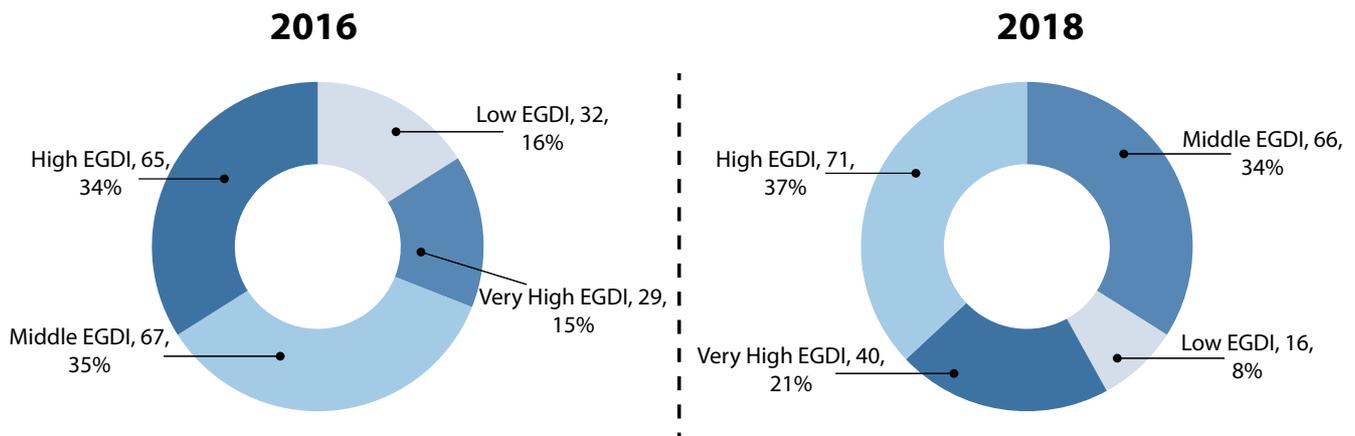
²¹ <https://m.lifecell.ua/uk/mobileid/>

²² Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ) – http://dir.gov.ua/sistema-elektronnoyi-vzayemodiyi-organ/?fbclid=IwAR2MIOWBcO4Hka6LqiZYTsgyoazwImN_fi8Q9YAEs1rUjCr7WQ37m6fYp00

²³ Центральний засвідчувальний орган надає кваліфіковану електронну довірчу послугу формування, перевірки та підтвердження чинності кваліфікованого сертифіката електронного підпису чи печатки кваліфікованим надавачам електронних довірчих послуг з використанням самопідписаного сертифіката відкритого ключа центрального засвідчувального органу [ст. 29 Закону України «Про електронні довірчі послуги» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n3>]

²⁴ Центральний засвідчувальний орган. Онлайн сервіс створення кваліфікованого електронного підпису або печатки – <https://czo.gov.ua/sign>

²⁵ <https://publicadministration.un.org/en/Research/UN-e-Government-Surveys>

Малюнок 4 – Кількість країн, згрупованих за індексом розвитку електронного урядування EGDI у 2016 та 2018 роках

Математично, **індекс розвитку електронного урядування EGDI**²⁶ (E-Government Development Index) – це середньозважена нормалізована оцінка таких трьох найважливіших показників електронного урядування:

- обсягу та якості онлайн-послуг OSI (Online Service Index);
- індексу телекомунікаційної інфраструктури ТІІ (Telecommunication Infrastructure Index);
- властивого кожній країні людського капіталу, вираженого у вигляді індексу людського капіталу НСІ (Human Capital Index).

На мал. 4 наведено кругові діаграми розподілу країн по таким чотирьом групам за розміром індексу EGDI у 2018 році порівняно з 2016 роком:

- Very high (VH) – індекс EGDI у діапазоні від 1 до 0,75;
- High (H) – індекс EGDI у діапазоні від 0,75 до 0,5;
- Middle (M) – індекс EGDI у діапазоні від 0,5 до 0,25;
- Low (L) – індекс EGDI у діапазоні менше 0,25.

Протягом останніх 17 років з моменту першої спроби ООН в 2001 році оцінити стан електронного урядування, його рівень у світі стрімко зростає. Останнє оприлюднене у 2018 році дослідження рейтингу індексу EGDI також підтверджує цю стійку позитивну глобальну

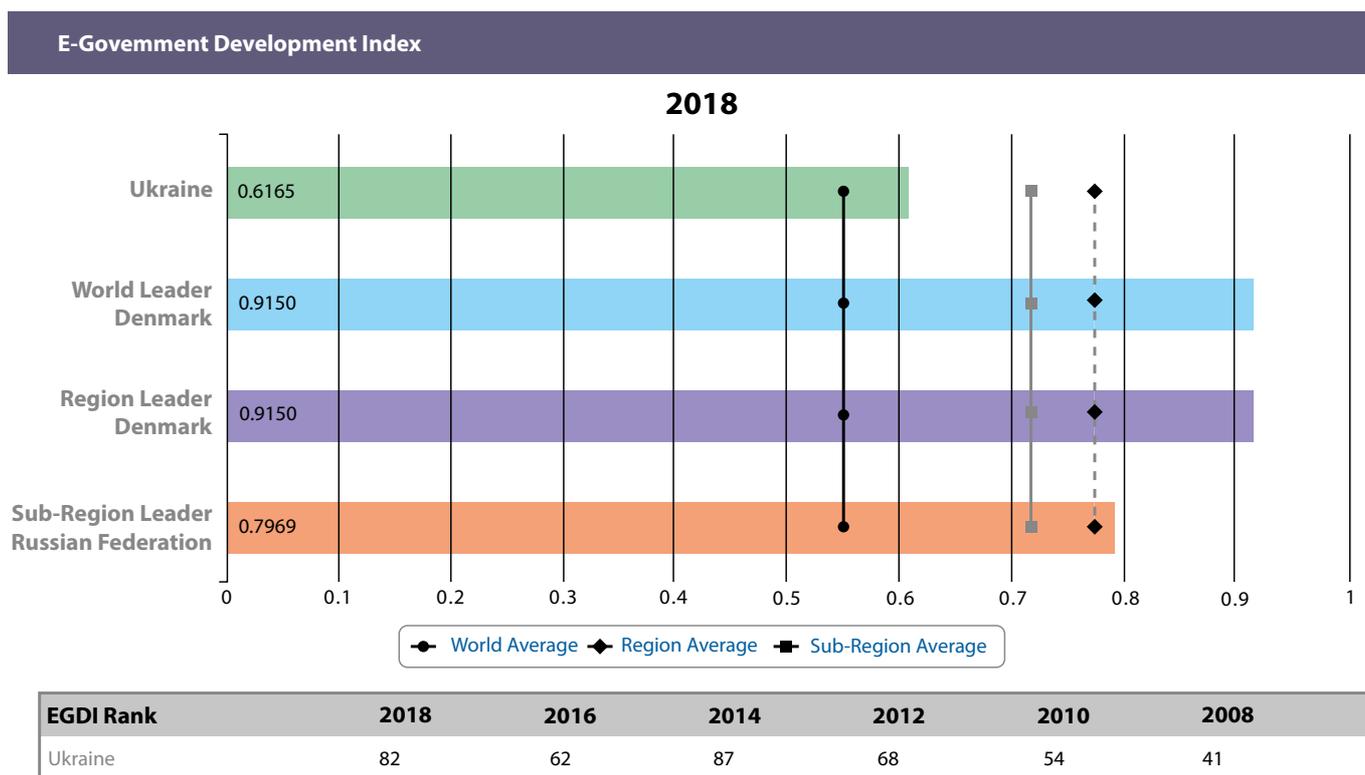
тенденцію: рівень 40 країн оцінюється як «дуже високий» в діапазоні від 0,75 до 1,00, у порівнянні з лише 10 країнами в 2003 році та 29 країнами у 2016 році. З 2014 року уряди всіх 193 країн-членів ООН в деякій формі присутні онлайн.

Проте за цим показником цифровізації взаємодії громадян з державою Україна посідає лише 82 місце серед 193 країн світу, а отже значно відстає від своїх найближчих сусідів (для порівняння Росія посідає 32 місце, Польща – 33, Білорусь – 38, Угорщина – 45, Румунія – 67).

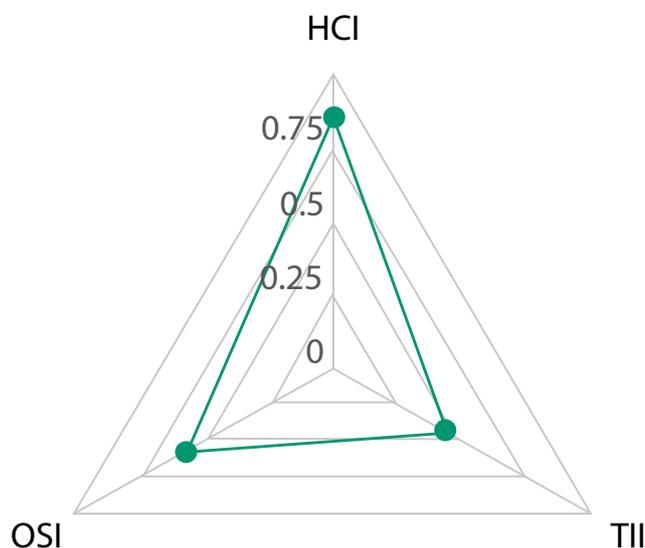
Зі своїм показником індексу електронного урядування у розмірі 0,6165 Україна разом з іншими 70 країнами-членами ООН потрапила до групи з високим рівнем EGDI (від 0,5 до 0,75). Як видно з інфографіки на мал. 5, при дуже високому рівні індексу людського капіталу НСІ (0,8436) Україна помітно відстає у показниках індексу онлайн-послуг OSI (0,5694) та особливо індексу телекомунікаційної інфраструктури ТІІ (0,4364), потрапивши з останнім до групи з середніми показниками (від 0,25 до 0,5).

Це свідчить про те, що в Україні багато людей не можуть скористатися усіма можливостями і перевагами цифровізації країни через недостатній розвиток ІКТ-інфраструктури та низьку доступність електронних послуг. Ці недоліки можуть вплинути на подальший

²⁶ United Nations e-Government Survey 2018 – https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2018-Survey/E-Government%20Survey%202018_FINAL%20for%20web.pdf

2018 EGDI

Малюнок 5 – Рівень індексу розвитку електронного урядування EGDI та його основних складників (OSI, HCI та TII) в Україні у 2018 році

розвиток електронного урядування, оскільки темпи технологічних інновацій в інших країнах світу весь час посилюються. Для того, щоб побудувати добре функціонуючий електронний уряд, Україні необхідно інтенсифікувати інвестиції в телекомунікаційну інфраструктуру та онлайн-послуги.

Для наочної ілюстрації стану електронних послуг, доступних в Україні, охарактеризуємо близько десятка з тих, що увійшли до списку найпоширеніших у світі онлайн-послуг за даними дослідження індексу EGDI за 2018 рік: – оплата за комунальні послуги (надається в 140 країнах);

- подання декларації з податку на прибуток (у 139 країнах);
- реєстрація нового підприємства (у 126 країнах);
- реєстрація особи при народженні (у 86 країнах);
- реєстрація транспортних засобів в режимі онлайн;
- виплата штрафів онлайн;
- отримання свідоцтва про шлюб і водійських посвідчень, свідоцтв про смерть та особистих посвідчень.

Найбільша кількість різноманітних сервісів існує для тих, хто бажає сплатити за комунальні послуги онлайн. Це зокрема такі комерційні сервіси, як *easypay*²⁷, *ipay*²⁸, *portmone*²⁹ тощо, або банківські сервіси, наприклад, *privat24*³⁰ від Приватбанку. Проте ідентифікація при вході в ці системи зазвичай здійснюється за

допомогою номеру мобільного телефону (або адреси електронної пошти) та пароллю, а не за допомогою ЕЦП.

Подати декларацію з податку на прибуток можна через «Електронний кабінет платника податків»³¹. Саме на цьому ресурсі користувач має можливість пройти ідентифікацію за допомогою ЕЦП при вході у свій особистий кабінет (мал. 6 та 7) і, як свідчить інструкція користувача (яку можна переглянути, натиснувши на розділ «Допомога» та у наступному вікні обравши пункт вертикального меню «Введення звітності»), має можливість створити, подати та підписати за допомогою ЕЦП податкову декларацію про майновий стан і доходи громадян (форма F0100210 з групи «F01 Прибуток»). Подання інших звітних документів потребує наявності чинного договору про визнання електронної

Малюнок 6 – Форма для входу до особистого кабінету на сайті «Електронного кабінету платника податків»

²⁷ <https://www.easypay.ua>

²⁸ <https://www.ipay.ua/>

²⁹ <https://www.portmone.com.ua>

³⁰ <https://www.privat24.ua/>

³¹ Електронний кабінет платника податків – <https://cabinet.tax.gov.ua/>

КНЕДП - ІДД ДПС
"Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг
КНЕДП ЦСК Укрзалізниці
АЦСК "MASTERKEY" ТОВ "АРТ-МАСТЕР"
КНЕДП ДП "УСС"
КНЕДП АТ "УКРСИББАНК"
АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК»
Акредитований центр сертифікації ключів АТ "Альфа-Банк"
КНЕДП ТОВ "ДЕПОЗИТ САЙН"
Акредитований Центр сертифікації ключів Збройних Сил
Кваліфікований надавач ЕДП "Військова частина 2428"
КНЕДП "АЦСК ринку електричної енергії"
КНЕДП - АЦСК МВС України
АЦСК Національного банку України
АЦСК ТОВ "Центр сертифікації ключів "Україна"
Кваліфікований надавач ЕДП "Казначейство"
АЦСК "eSign" ТОВ "Алтерсайд"
Акредитований центр сертифікації ключів АТ "Ощадбанк"
КНЕДП органів прокуратури України
"АЦСК ТОВ "Інтер-Метл"
Засвідчувальний центр Національного банку України

Малюнок 7 – Перелік доступних АЦСК у формі для входу до особистого кабінету на сайті «Електронного кабінету платника податків»

звітності або прийнятої заяви про приєднання до договору про визнання електронних документів, форма яких визначена Порядком обміну електронними документами з контролюючими органами³² Міністерства фінансів України. Підписати цей договір та прийняти заяву також можна, не виходячи з «Електронного кабінету платника податків».

Інші електронні послуги на сьогодні в Україні пропонують різні сервіси:

– Кабінет електронних сервісів Міністерства юстиції України³³;

- Веб-портал звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану³⁴;
- Міністерство соціальної політики України³⁵;
- Головний сервісний центр МВС України³⁶;
- Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України³⁷;
- Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України³⁸;
- Єдиний державний портал адміністративних послуг³⁹;
- інші, наприклад, сервіси Держгеокадастру тощо.

³² Наказ № 557 Міністерства фінансів України від 06.06.2017 «Про затвердження Порядку обміну електронними документами з контролюючими органами» – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-17>

³³ Кабінет електронних сервісів Міністерства юстиції України – <https://kap.minjust.gov.ua/>

³⁴ Веб-портал звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану – <https://dracs.minjust.gov.ua/>

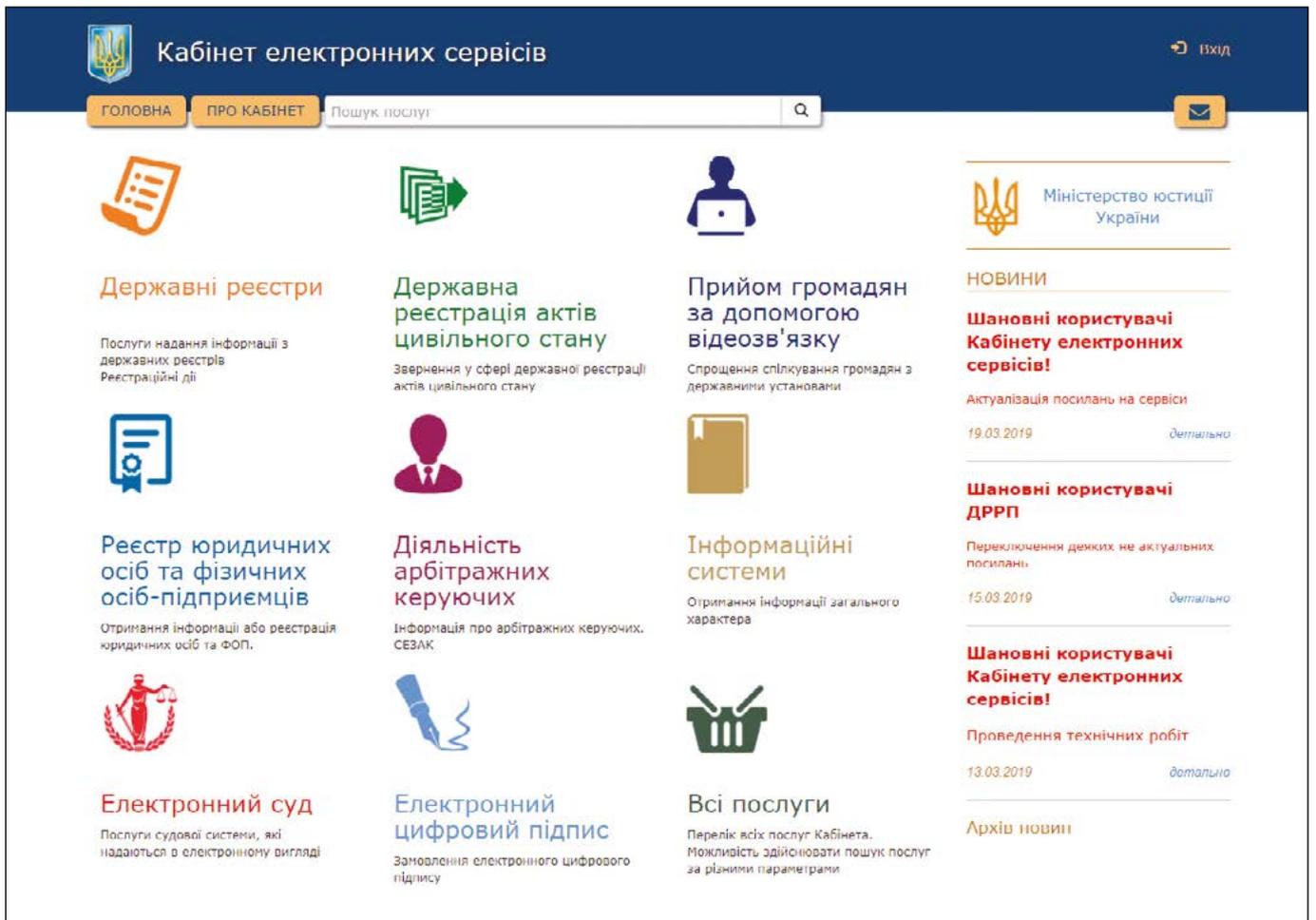
³⁵ Міністерство соціальної політики України – <https://subsidi.mslp.gov.ua/>

³⁶ Головний сервісний центр МВС України – <http://hsc.gov.ua>

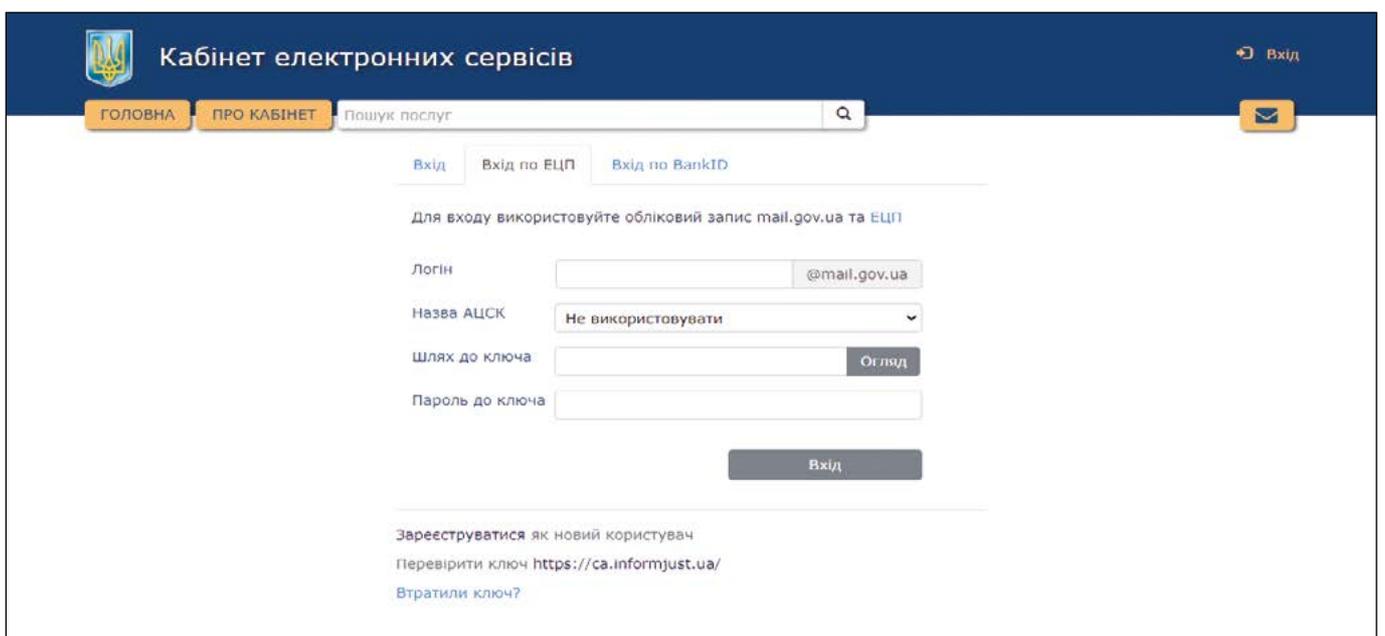
³⁷ Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – <https://www.kmu.gov.ua/ua/servicesfilter>

³⁸ Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – <https://www.kmu.gov.ua/>

³⁹ Єдиний державний портал адміністративних послуг – <https://my.gov.ua/>

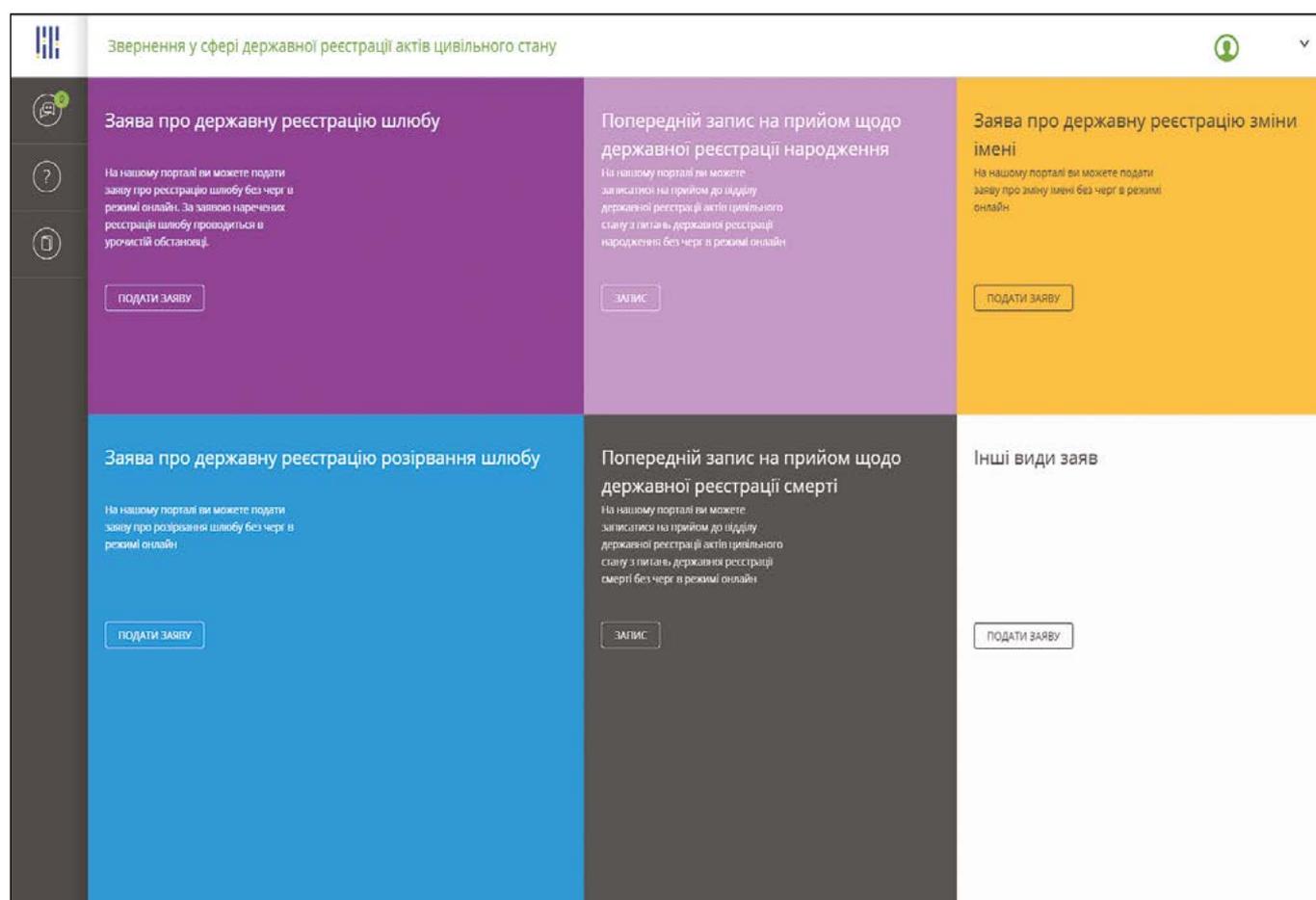
Малюнок 8 – Головна сторінка «Кабинету електронних сервісів» Міністерства юстиції України

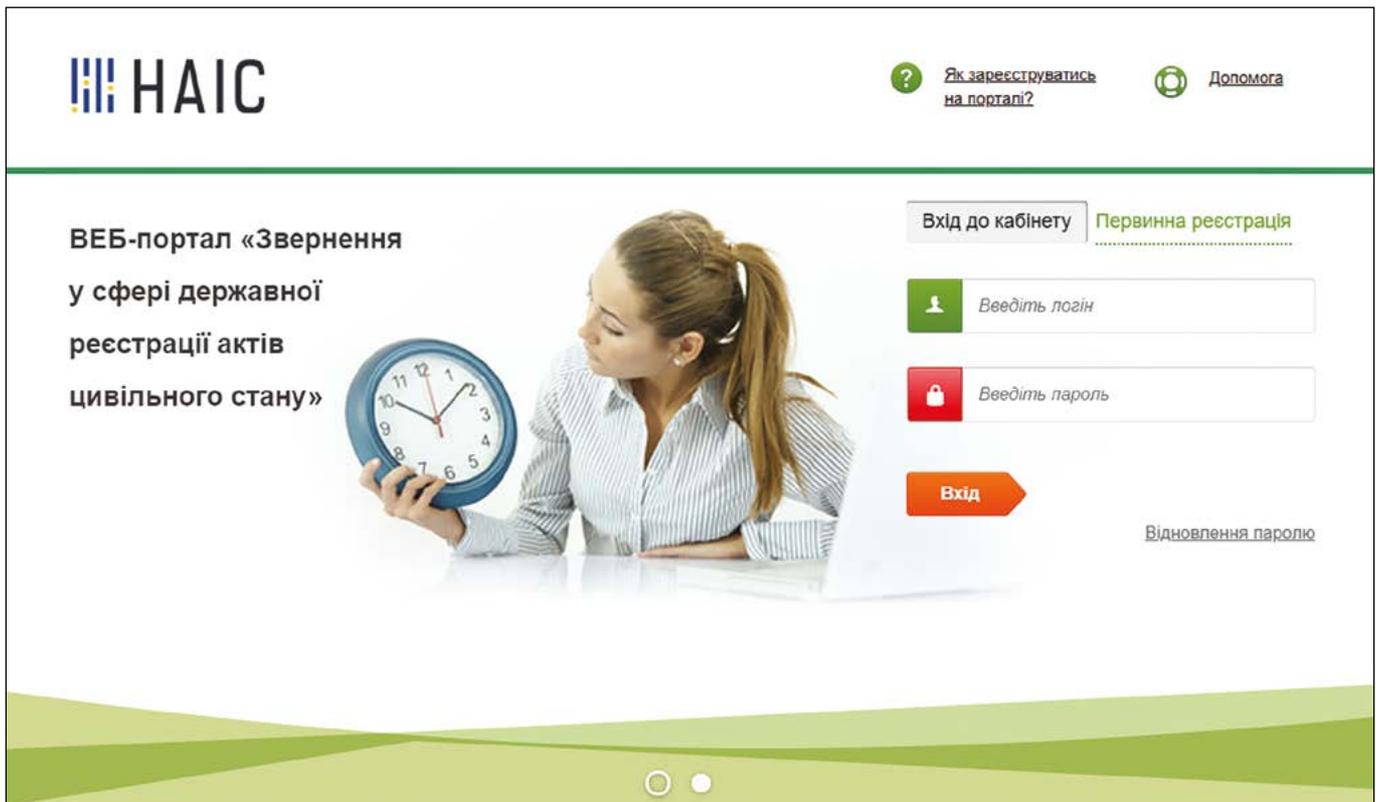
Малюнок 9 – Форма для входу за допомогою ЕЦП до «Кабинету електронних сервісів» Міністерства юстиції України

Коротко оглянемо можливості деяких з цих сервісів. Як показано на мал. 8, з «Кабінету електронних сервісів» Міністерства юстиції можна отримати доступ відразу до декількох категорій електронних послуг, зокрема, до Державних реєстрів, електронного суду, порталу «Звернень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», а також замовити ЕЦП. У розділі «Реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» можна отримати інформацію (витяги, виписки, довідки) або зареєструвати нове підприємство (юридичну особу та ФОП). Вибір зі списку послуги «Подача заяви для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця» дозволяє оформити та подати електронні документи, які потім направляються у державний реєстр, після входу в систему за допомогою ЕЦП (мал. 9).

При виборі розділу «Державна реєстрація актів цивільного стану» на сайті «Кабінету електронних сервісів» користувач переадресовується на «Веб-портал звернень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», де має можливість записатись на прийом до відділу ДРАЦС у зручний для нього час та подати заяви на реєстрацію актів цивільного стану, зокрема щодо державної реєстрації особи при народженні (мал. 10). Як показано на мал. 11, для отримання доступу до послуг цього порталу потрібно зареєструватися на ньому та увійти до кабінету користувача шляхом введення логіну та паролю, а не за допомогою ЕЦП. Для первинної реєстрації в цій системі додатково потрібно ввести ПІБ користувача та проставити галочки у полях «Я даю згоду на передачу та обробку моїх персональних даних» та «Я ознайомлений з порядком роботи з веб-порталом».

Малюнок 10 – Форма для входу на «Веб-портал звернень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану»

Малюнок 11 – Форма для входу на «Веб-портал звернень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану»

На сайті Міністерства соціальної політики України з 2016 року можна оформити субсидії онлайн. Ця послуга є найпопулярнішою серед інших: за статистикою кожен десятий українець, який звертається за субсидією, робить це в інтернеті⁴⁰. При цьому користувач може зареєструватись та/або увійти в систему за адресою електронної пошти, через ідентифікацією з використанням електронного цифрового підпису або через ідентифікацію з використанням BankID (мал. 12). Також цей сайт дозволяє отримати електронну послугу «Призначення допомоги при народженні дитини»⁴¹ (мал. 13). Отримання результату (про призначення державної допомоги чи про відмову в її наданні) можливе поштою, через електронний кабінет або особисто. Проте зверніть увагу, що при отриманні обох послуг шляхом ідентифікації за допомогою адреси електронної пошти користувач попереджається про те, що йому знадобиться візит до органів соціального захисту для особистого підписання документів (або, іншими словами,

подача належним чином оформлених документів у паперовій формі).

Щодо послуг реєстрації транспортних засобів в режимі онлайн, виплати штрафів онлайн та отримання водійських посвідчень на сайті «Головного сервісного центру МВС України» зазначено, що за допомогою онлайн-сервісу «Електронний кабінет водія» зокрема можна:

- дізнатися всю актуальну інформацію про свої транспортні засоби (ТЗ);
- оперативно одержати повну інформацію про адміністративні порушення та сплатити штраф за них;
- переглянути інформацію про свої посвідчення водія (національне, міжнародне);
- записатися в чергу на отримання послуги в сервісному центрі МВС;
- замовити відновлення та обмін посвідчення водія;

⁴⁰ Без черг і чиновників: послуги, які українці можуть отримати онлайн – <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/bez-ocheredey-i-chinovnikov-uslugi-kotorye-ukraincy-mogut-poluchit-onlayn-1113992.html>

⁴¹ Надається через лінк <https://e-services.msp.gov.ua/>

gov.ua
Державний сайт України

Міністерство соціальної політики України

електронні послуги

Проект реалізовано Фондом Світова Європа та Державним агентством з питань електронного урядування України у межах програми міжнародної технічної допомоги "Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громадян" (E-GAP), за фінансової підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва

Призначення житлової субсидії

Реєстрація або вхід за адресою електронної пошти

- ✓ Заповнити та роздрукувати документи для призначення субсидії;
- ✓ Направити документи в електронному вигляді на попередній розгляд;
- ⚠ Необхідна подача належним чином оформлених документів у паперовій формі.

Реєстрація або вхід з ідентифікацією електронним цифровим підписом

- ✓ Заповнити документи для призначення субсидії та роздрукувати при необхідності;
- ✓ Направити документи в електронному вигляді на попередній розгляд;
- ✓ Швидко та безпечно подати документи в електронній формі, що визнається державою на рівні з паперовими документами

Реєстрація або вхід з ідентифікацією BankID

- ✓ Заповнити документи для призначення субсидії та роздрукувати при необхідності;
- ✓ Направити документи в електронному вигляді на попередній розгляд;
- ✓ Швидко та безпечно подати документи в електронній формі, що визнається державою на рівні з паперовими документами

Chat

Малюнок 12 – Сторінка з надання послуги «Призначення житлової субсидії» на сайті Міністерства соціальної політики України

gov.ua
Державний сайт України

Міністерство соціальної політики

електронні послуги

Проект реалізовано Фондом Світова Європа та Державним агентством з питань електронного урядування України у межах програми міжнародної технічної допомоги "Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громадян" (E-GAP), за фінансової підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва

Призначення допомоги при народженні дитини

Увійти за допомогою електронного цифрового підпису

Такий спосіб дозволяє:

- ✓ Заповнити в електронній формі заяву на призначення допомоги при народженні дитини
- ✓ Подати он-лайн електронну заяву для оформлення допомоги без відвідування органів соціального захисту
- ✓ Електронні форми, підписані електронним цифровим підписом, держава визнає нарівні з паперовими документами

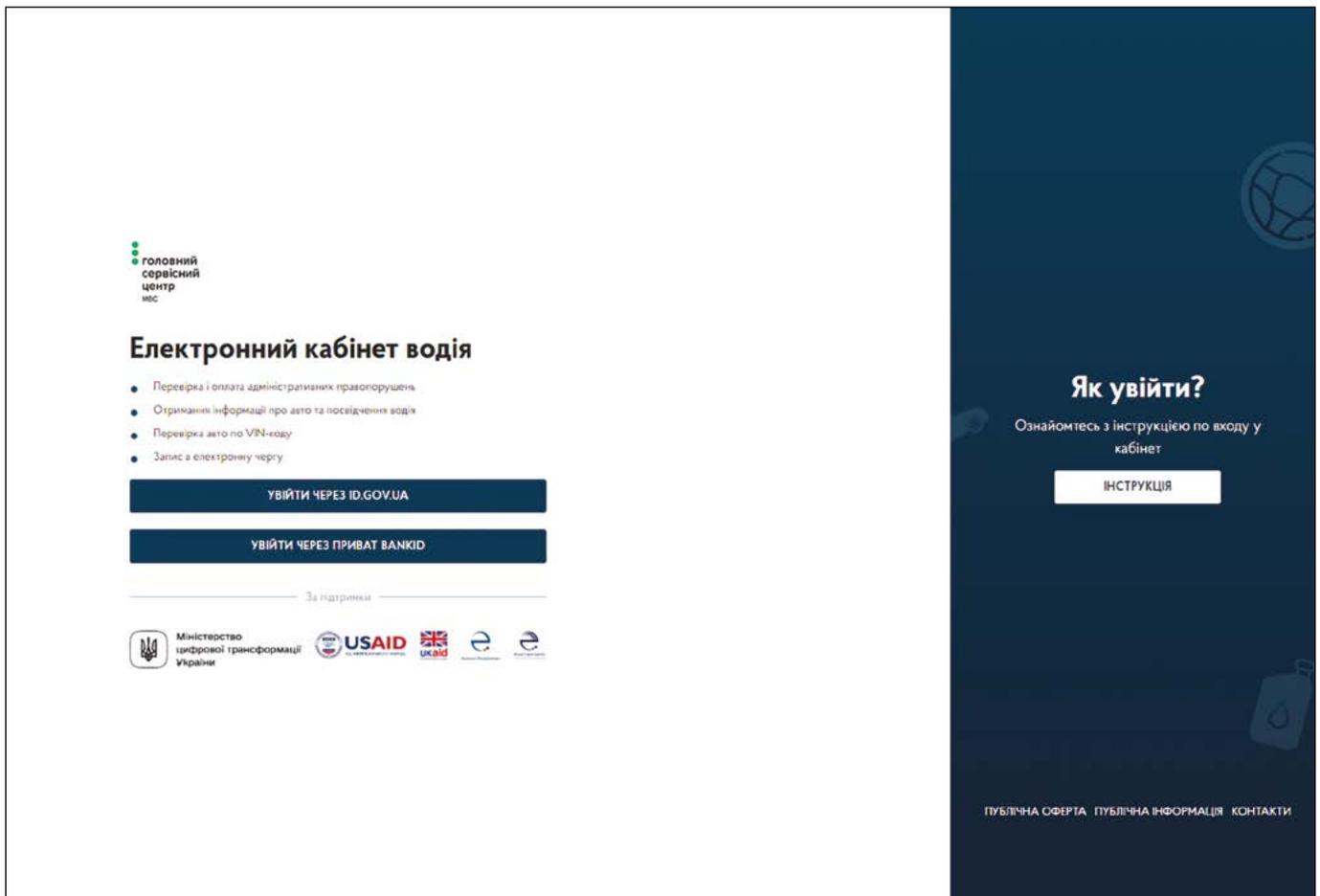
Увійти за допомогою адреси електронної пошти

Такий спосіб дозволяє:

- ✓ Заповнити в електронній формі заяву на призначення допомоги при народженні дитини
- ✓ Подати на попередній розгляд заяву на призначення допомоги при народженні дитини та роздрукувати сформовану заяву, якщо виникне така потреба
- ⚠ Знадобиться візит до органів соціального захисту для особистого підписання документів

Chat

Малюнок 13 – Сторінка з надання послуги «Призначення допомоги при народженні дитини» на сайті Міністерства соціальної політики України

Малюнок 14 – Форма для входу до онлайн-сервісу «Електронний кабінет водія» на сайті «Головного сервісного центру МВС України»

- уточнити дані в реєстрі посвідчень водіїв (верифікація);
- уточнити дані в реєстрі свідоцтв про реєстрацію транспортного засобу (верифікація).

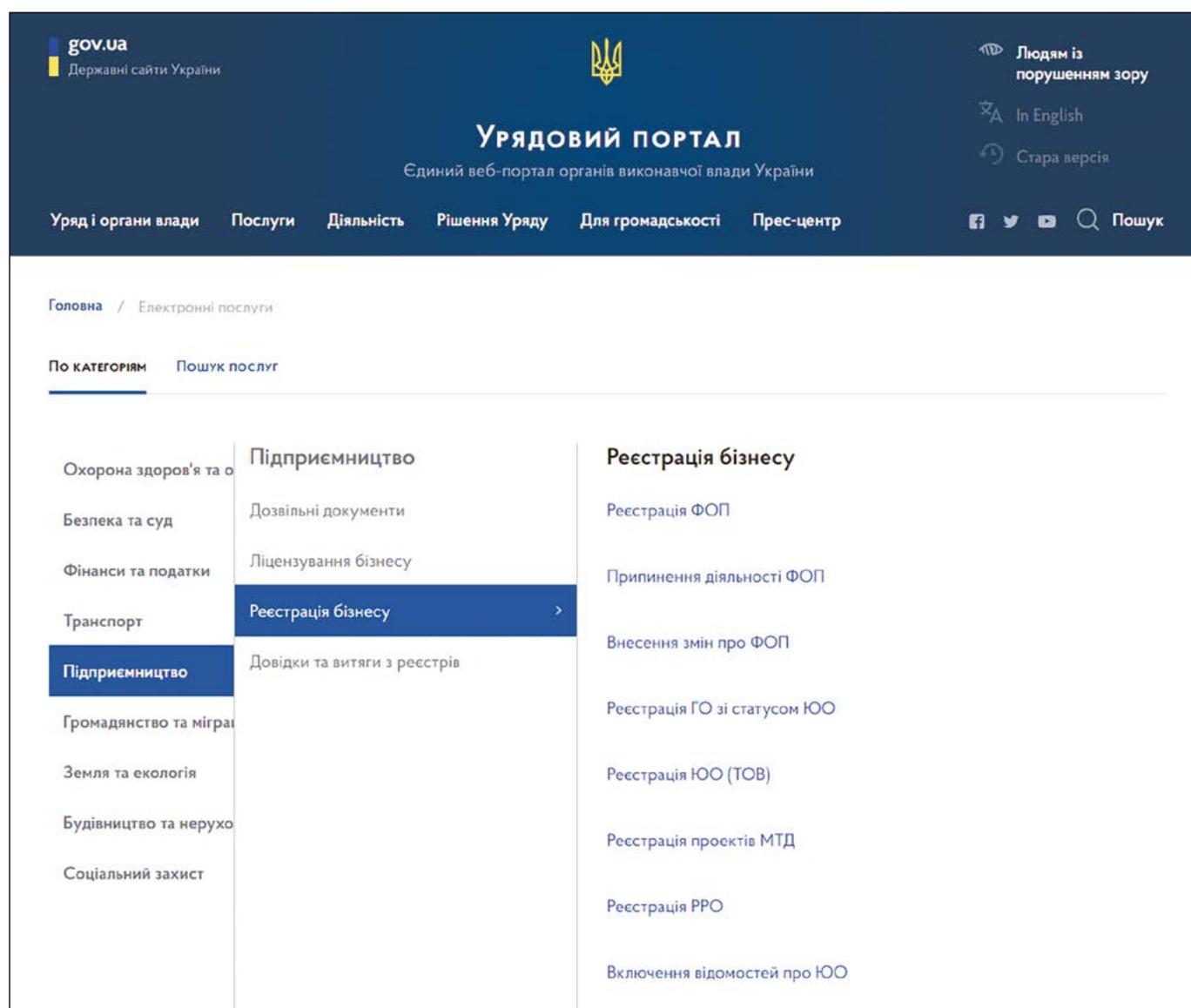
Авторизуватися в «Електронному кабінеті водія» можна завдяки кваліфікованому електронному підпису (КЕП), BankID або MobileID (мал. 14).

Крім того, перейти до описаних послуг можна на таких ресурсах-агрегаторах електронних послуг, як «Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України» та «Єдиний державний портал адміністративних послуг». Проте якщо дещо глибше проаналізувати їхні можливості навіть на прикладі послуги реєстрації нового підприємства, можна помітити

певні відмінності в організації та наповненні цих сайтів. Так, вибір в категорії «Підприємництво» підкатегорії «Реєстрація бізнесу» і далі опції «Реєстрація ФОП» (мал. 15) на «Урядовому порталі Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України» дозволяє перейти на сторінку «Реєстрація ФОП», наведену на мал. 16. На ній розробники розташували жовту кнопку «Зареєструватись ФОП онлайн» та URL-адресу <https://online.minjust.gov.ua/> в якості посилання, за якими на момент створення даної роботи користувач переадресовується на дві дещо різні сторінки «Онлайн будинку юстиції»⁴².

При натисканні кнопки «Зареєструватись ФОП онлайн» на сторінці «Реєстрація ФОП», наведеній на мал. 16, відкривається сторінка з повідомленням про те, що «...у зв'язку з виходом в реліз Єдиного державного веб-

⁴² Онлайн будинок юстиції – <https://online.minjust.gov.ua/>

Малюнок 15 – Вибір послуги з реєстрації нового підприємства на «Урядовому порталі Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України»

порталу електронних послуг «Портал Дія» (далі – «Портал Дія»), подача заяв про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця, державну реєстрацію змін до відомостей про фізичну особу-підприємця, державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця в електронному вигляді буде здійснюватися тільки за допомогою «Порталу Дія». Це повідомлення містить активне посилання для переходу до «Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія»⁴³, за яким користувач переходить на головну сторінку цього сайту (мал. 17) з

кнопкою «Увійти до кабінету» у верхньому правому куті. Натискання на неї відкриває зображену на мал. 18 сторінку входу до кабінету «Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» за допомогою особистого ключа. Проте спроба автора даної роботи пройти авторизацію і увійти в цю систему за допомогою особистого ключа від АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК» ні до чого не призвела.

З іншого боку, при натисканні на посилання у вигляді URL-адреси <https://online.minjust.gov.ua/> на сторінці «Реєстрація ФОП», наведений

⁴³ Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Портал Дія» – <https://diia.gov.ua/>

Державні сайти України

Людам із порушенням зору

УРЯДОВИЙ ПОРТАЛ

Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України

Уряд і органи влади
Послуги
Діяльність
Рішення Уряду
Для громадськості
Прес-центр

Пошук

Головна / Електронні послуги / Реєстрація бізнесу / Реєстрація ФОП

f
t

G+
in

Реєстрація ФОП

Державна реєстрація фізичної особи підприємцем

Реєстрація ФОП та опис послуги

Електронна послуга дозволяє здійснити онлайн-подання заяви про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем і – одночасно – подати заяву на застосування спрощеної системи оподаткування та реєстрацію платником податку на додану вартість

Зареєструватись ФОП онлайн

Спосіб електронної ідентифікації: Електронний цифровий підпис

Як отримати послугу

Подайте заяву для державної реєстрації фізичної особи підприємцем в електронній формі через кабінет громадянина на Порталі Дія (diia.gov.ua)

Строки надання послуги

Розгляд документів, поданих для державної реєстрації здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, крім вихідних та святкових днів.

Вартість послуги реєстрації ФОП

Безкоштовно

Результат послуги

Державна реєстрація фізичної особи підприємцем (або відмова у такій реєстрації за наявності відповідних підстав) та реєстрація застосування спрощеної системи оподаткування або реєстрація платником податку на додану вартість. Виписку з ЄДР можна завантажити у кабінеті громадянина на Порталі Дія (diia.gov.ua), а також – за допомоги онлайн-сервісу отримання відомостей із ЄДР usr.minjust.gov.ua/ua

Відповідальний орган, що проводить реєстрацію ФОП

Міністерство юстиції України.

Нормативна база

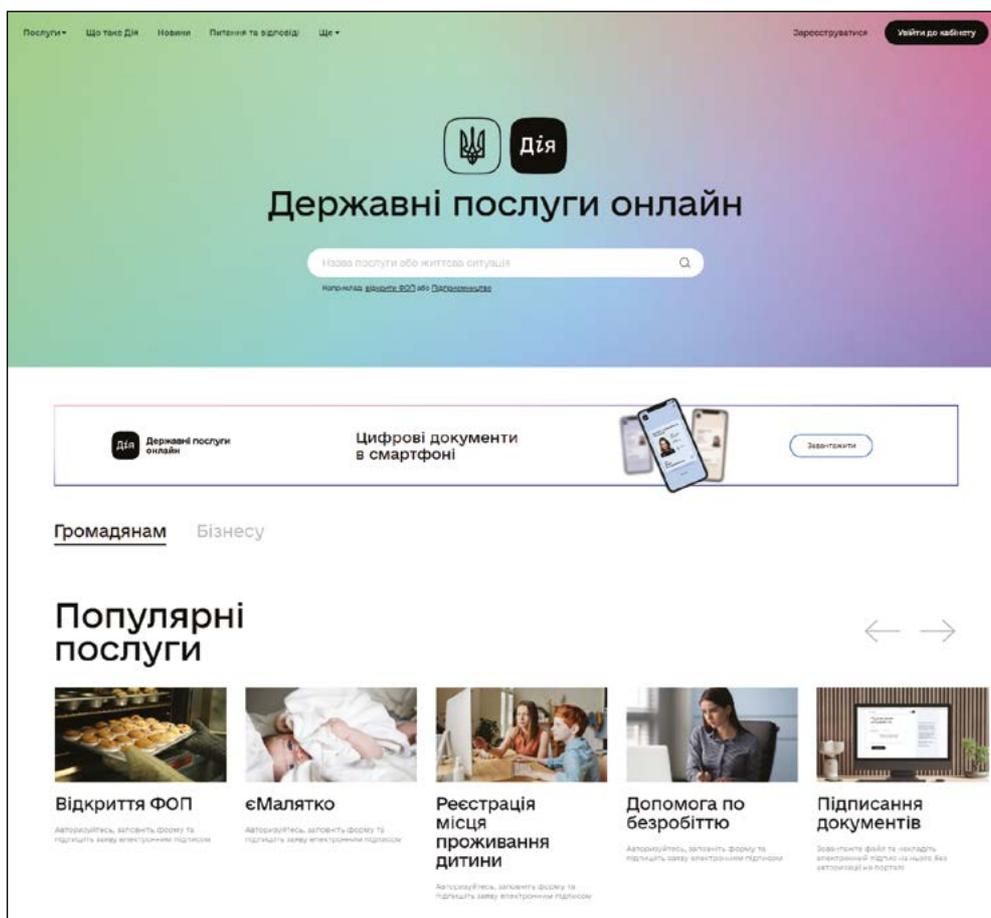
Пов'язані послуги:

- Відомості з реєстру бізнесу
- Включення відомостей про ФОП
- Внесення змін про ФОП
- Припинення діяльності ФОП

Також у розділі Реєстрація бізнесу

- Включення відомостей про ФОП
- Внесення змін про ФОП
- Реєстрація фінансової установи
- Включення відомостей про ЮО
- Реєстрація проектів МТД
- Припинення діяльності ФОП
- Реєстрація РРО
- Правовий аналіз документів на реєстрацію ГО
- Реєстрація ГО зі статусом ЮО
- Реєстрація ЮО (ТОВ)

Малюнок 16 – Сторінка «Реєстрація ФОП» на «Урядовому порталі Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України»

Малюнок 17 – Головна сторінка «Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія»»

на мал. 16, відкривається головна сторінка сайту «Онлайн будинку юстиції» з кнопкою «Вхід» (мал. 19). Натискання на неї відкриває зображену на мал. 9 форму для входу за допомогою ЕЦП до «Кабінету електронних сервісів» Міністерства юстиції України, в якому ще донедавна можна було подавати різні типи заяв від отримання свідчення про шлюб до державної реєстрації фізичної особи-підприємця. Наразі розділ послуг «Мої заяви» «Кабінету електронних сервісів» Міністерства юстиції України, до якого автору даної роботи вдалося увійти за допомогою того ж особистого ключа від АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК», також містить згадане повідомлення, судячи з якого, отримати електронну послугу реєстрації нового підприємства можна лише через веб-портал електронних послуг «Портал Дія».

Отже, на сьогодні (15.04.2020) з всього описаного можна зробити лише висновок про те, що веб-портал електронних послуг «Портал Дія» не підтримує особисті ключі від АЦСК АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Тому щодо відповіді на питання, чи можливо в Україні зареєструвати нове підприємство (ФОП) онлайн, автору роботи залишається покладатися на думку Богдана Герасимика⁴⁴, юриста ADER HABER Law Firm, за словами якого стати ФОПом, не виходячи з дому, неможливо, можна лише подати заявку, яка опрацьовується мінімум два робочі дні. Таким чином, на порталі неможливо онлайн подати та отримати усі документи, необхідні для діяльності ФОП.

Щодо другого ресурсу-агрегатора електронних послуг, «Єдиного державного порталу адміністративних послуг», на ньому послуги

⁴⁴ Зареєструвати ФОП за 10 хвилин неможливо – юрист про нову послугу "Дія" / Економічна правда, 10 квітня 2020 – <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/10/659234/?fbclid=IwAR2LGWOFCamhOxQ8W-dHxEP-peZt0ohIpkor076NLpoEIPxLzYnInsRflx44>

← Повернутись на сайт

Дія

Авторизуватись з ID GOV UA

Державна система електронної ідентифікації, можна увійти за допомогою BankID або MobileID

Увійдіть за допомогою особистого ключа

Файловий ключ Апаратний ключ

Перетягніть сюди файл ключа або **оберіть його на своєму носіїв!**
Підтримуються формати: .jks, .pfx, .pk8, .zst, .dat

Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг
Визначити автоматично

Пароль

Продовжити

Як це працює

Електронний підпис має вигляд окремого файлу або зберігається на захищеному носії. Також, він може бути записаний на ID-картку.

Система автоматично перевіряє ваш електронний підпис та статус сертифікату за інформацією від акредитованого центру сертифікації ключів, що й дозволяє вас ідентифікувати.

Дія diia.gov.ua 2020. Всі права захищені.

Слідкуй за нами тут: f [social icons]

Малюнок 18 – Сторінка входу до кабінету «Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія»» за допомогою особистого ключа

ОН-ЛАЙН БУДИНОК
ЮСТИЦІЇ

- РЕЄСТРАЦІЯ БІЗНЕСУ ТА ГО
- ЗАБОРОНА ВЧИНЕННЯ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ДІЙ
- ІНФОРМАЦІЯ З ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ РЕЧОВИХ ПРАВ
- ПЕНІТЕНЦІАРНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
- ВИКОНАВЧІ ПРОВАДЖЕННЯ
- ІНФОРМАЦІЯ З РЕЄСТРІВ
- СОЦІАЛЬНИЙ ЛІУТ
- SMS-МАЯК
- ОТРИМАТИ ЕЦП

РЕЄСТРАЦІЯ БІЗНЕСУ ТА ГО

Державна реєстрація громадських організацій та юридичних осіб онлайн, не виходячи з дому або офісу. В даному розділі Ви можете пройти реєстрацію громадської організації та юридичної особи.

ЗАРЕЄСТРУВАТИ Демонстрація реєстрації ТОВ

Малюнок 19 – Головна сторінка сайту «Онлайн будинку юстиції»

поділяються на послуги громадянам і бізнесу, а також є поділ за категоріями («Громадянство, міграція, переїзд», «Реєстрація (Реєстри)», «Соціальний захист», «Сім'я», «Нерухоме майно та будівництво» тощо) і рядок для пошуку. Так, у розділі «Бізнесу» в категорії «Реєстрація (Реєстри)» наведений перелік послуг щодо отримання довідок та виписок з державних реєстрів, зокрема Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Проте на цьому порталі не можна отримати ці послуги або навіть скористатися якимись засобами (кнопками, посиланнями) для перенаправлення на інший ресурс, що дійсно надає ці послуги, за відсутності таких засобів. Взагалі у користувача може скластися хибне враження, що більшість послуг можна отримати лише офлайн, тобто за умови особистого звернення суб'єкта (або через уповноважену ним особу) та подання повного пакету документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, у паперовому вигляді до суб'єкта надання адміністративної послуги. На сайті можна лише отримати довідкову інформацію щодо переліку необхідних документів та адресу суб'єктів надання адміністративної послуги.

Отже, з описаного стану електронних послуг можна зробити такі висновки:

1. Деякі послуги вже доступні онлайн, як-то послуга сплати за комунальні послуги чи подання декларації з податку на прибуток, проте для деяких послуг можливе лише подання заяв онлайн та онлайн-запис на прийом, наприклад, у випадку вибору послуги державної реєстрації шлюбу та реєстрації особи при народженні. Це не повністю відповідає визначенню терміну електронна послуга, наданому в Законі України «Про електронні довірчі послуги» (електронна послуга – будь-яка послуга, що надається через інформаційно-телекомунікаційну систему).
2. Для отримання послуг не завжди використовується ідентифікація за допомогою ЕЦП, яка є більш надійним способом, ніж ідентифікація за допомогою номера мобільного телефону та паролю.

3. Не всі існуючі ресурси-агрегатори електронних послуг однаково корисні і дійсно дають змогу отримати відповідну послугу онлайн.
4. Пошук електронної послуги або інформації про те, як її отримати, відбувається не за один клік, іноді доводиться переглядати цілу низку категорій та підкатегорій або чітко знати, вибір якого пункту меню дозволить отримати необхідний результат.

5. Перепони, що заважають використовувати будівельні блоки eSignature та eID в Україні.

Що ж заважає Україні піти найкоротшим шляхом для створення комерційної інфраструктури спільного цифрового ринку та запровадити європейське програмне забезпечення для застосування юридично значущих довірчих послуг на європейських стандартах?

Йдеться про:

- електронний цифровий підпис;
- електронну печатку;
- електронну зареєстровану пошту;
- електронний часовий штампель;
- послугу перевірки цифрових підписів та печаток;
- послугу архівного збереження цифрових підписів та печаток;
- електронний сертифікат веб-сайту;
- електронну ідентифікація (e-ID) громадян;
- та такі похідні об'єкти, як електронні документи, електронні контракти, електронні заяви тощо.

До основних блокерів цифрового безвізу можна віднести:

1. Регуляторні бар'єри для інтеграції у Цифровий ринок ЄС

Зарегульованість не дає нам можливості залучити європейські органи з оцінки відповідності з метою сертифікації українських надавачів довірчих послуг у відповідності до вимог і стандартів ЄС.

На сьогодні в Україні прийнято національне законодавство, що регулює надання кваліфікованих електронних довірчих послуг. Першоджерелом національного законодавства є Закон України «Про електронні довірчі послуги», що відповідає Регламенту № 910/2014 ЄС.

Постановою КМУ № 991 від 21 жовтня 2020 р. було затверджено «Технічний регламент засобів криптографічного захисту інформації», під який потрапляють «засоби кваліфікованого електронного підпису чи печатки», без

застосування яких неможливо створити кваліфіковані електронні підписи (КЕП). Згідно Закону України «Про електронні довірчі послуги» тільки КЕП мають автоматичну юридичну силу.

З іншого боку 6 жовтня 2020 року в Брюсселі українська делегація на чолі з Президентом України Володимиром Зеленським взяла участь у пленарній сесії 22-го Саміту між Україною та Європейським Союзом. ЄС представляли Президент Європейської Ради Шарль Мішель та Високий представник ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки Жозеп Боррель.

Крім цього, у спільній заяві за підсумками саміту відзначається: «У цифровій сфері ми взяли до відома здійснену на місці оцінку виконання зобов'язань України у межах Угоди про асоціацію/ПВЗВТ. Ми також обговорили залучення ЄС до подальшої підтримки України та її інституцій у наближенні до Єдиного цифрового ринку для отримання всіх переваг Угоди про асоціацію. Ми домовилися підготувати до кінця 2020 року спільний робочий план співпраці між ЄС та Україною щодо електронних довірчих послуг з перспективою укладення можливої угоди, яка повинна базуватися на наближенні до законодавства та стандартів ЄС».

Відповідно, стаття 14 Регулювання ЄС № 910/2014 передбачає визнання довірчих послуг третіх країн за умови виконання третьою стороною всіх вимог до інфраструктури довірчих послуг, які застосовуються на території ЄС. В частині вимог до «засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки» ЄС має Commission Implementing Decision (EU) 2016/650 of 25 April 2016 laying down standards for the security assessment of qualified signature and seal creation devices pursuant to Articles 30(3) and 39(2) of Regulation (EU) No 910/2014 of the European

Інтеграція України у Єдиний цифровий ринок ЄС – потенційні економічні переваги

Основні висновки дослідження провідних аналітичних центрів України щодо кількісних оцінок економічних переваг інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Наближення України до Єдиного цифрового ринку ЄС - пріоритетний напрямок галузевої інтеграції з ЄС. Це також важливий інструмент поглиблення

економічної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, сприяння розвитку цифрової економіки України відповідно до європейських та міжнародних стандартів.

Інтеграція України у Єдиний цифровий ринок ЄС передбачає

Регуляторне зближення з правом ЄС у цифровій сфері

Зниження регуляторних бар'єрів для транскордонної цифрової торгівлі між Україною та ЄС

Прискорення розвитку цифрової економіки України завдяки розширенню доступу до онлайн ринків та цифрових технологій ЄС

Основні економічні переваги від інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС

Зниження транзакційних і торговельних витрат у торгівлі товарами та послугами між ЄС та Україною

Активізація та зростання двосторонньої торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС

Зростання ефективності роботи бізнесу, продуктивності економіки та ВВП України

Розвиток інноваційних продуктів та послуг, цифрової інфраструктури в Україні

Зростання добробуту громадян України та ЄС: кращий доступ та знижені ціни на цифрові інноваційні товари та послуги, захист прав споживачів

Результати оцінок сценаріїв поступового наближення регуляторного середовища та цифрового розвитку України до рівня ЄС в рамках інтеграції до ЄЦР ЄС (довгостроковий кумулятивний ефект):

Вплив на двосторонню торгівлю між Україною та ЄС

Зростання експорту з України до ЄС

Товари

11,8–17%

\$2,4–3,4 млрд. дол. США

Послуги

7,6–12,2%

\$302,5–485,5 млн. дол. США

Зростання експорту ЄС до України

Товари

17,7–21,7%

\$4,1–5 млрд. дол. США

Послуги

5,7–9,1%

\$191–305 млн. дол. США

Вплив на продуктивність та економічне зростання України

Збільшення рівня цифровізації на

1%

призводить до зростання ВВП України на

0,42%

Поступове наближення України до рівня цифровізації в ЄС може призвести до додаткового зростання ВВП України на

2,4–12,1%

\$3,1–15,8 млрд. дол. США*

*Від рівня ВВП України у 2018 році.

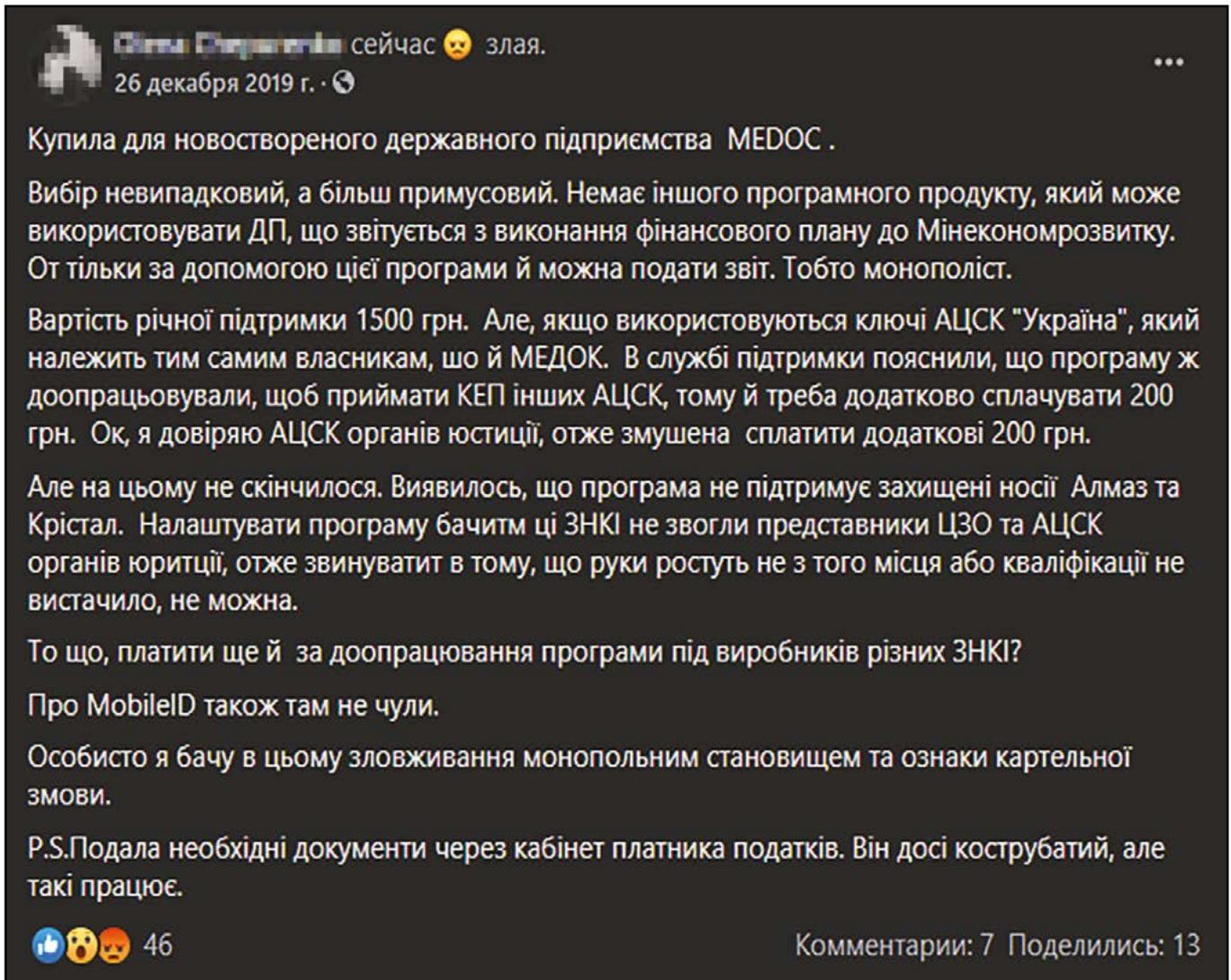

Вплив на добробут громадян України

Зростання добробуту українців на

3,6–7,8%

Малюнок 20 – Коментар щодо використання надійних засобів цифрового підпису

Parliament and of the Council on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market (Text with EEA relevance) (далі Рішення ЄС № 2016/650). Рішення ЄС № 2016/650 посилається на низку Європейських та Міжнародних стандартів, які регулюють вимоги до самих засобів, а також до процедур оцінки відповідності, які мають застосовуватися для підтвердження виконання засобами вимог з інформаційної безпеки. Процедура сертифікації має назву «common criteria» (серія ISO/IEC 15408) та визнається всіма розвиненими країнами, окрім України (більше деталей можна знайти на веб-сайті <https://www.commoncriteriaportal.org/>).

В Україні вимоги до «засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки» намагаються вирішити шляхом відмінним від ЄС, а саме через прийняття власного технічного регламенту засобів криптографічного захисту інформації, який має певні відмінності від стандартизованих ISO вимог.

На час написання звіту, текст затвердженого КМУ регламенту недоступний, але був доступний проект технічного регламенту, що виносився на громадське обговорення, який містив норми, що «уточнювали» та «доповнювали» норми міжнародних стандартів⁴⁵.

⁴⁵ http://195.78.68.84/dsszzi/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=288581&cat_id=38837&ctime=1524469968107

В частині довірчих послуг йдеться передусім про регулювання вимог до «засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки» (смайт-картки, токени, апаратні модулі безпеки тощо). Нагадуємо, що в Регламенті ЄС № 910/2014 вимоги до «засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки» викладені як рішення комісії⁴⁶, а не як «технічний регламент».

На нашу думку, факт прийняття ініціативного технічного регламенту є створенням «технічних бар'єрів в торгівлі» (згідно з визначенням COT), що може стати на заваді процедури взаємного визнання довірчих послуг між Україною та ЄС, та більшої стратегічної цілі – інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Примітка. Угода COT про технічні бар'єри у торгівлі⁴⁷ містить визначення «технічних бар'єрів в торгівлі» – це відмінності вимог національних і міждержавних технічних регламентів, стандартів або процедур підтвердження відповідності і прийнятих у міжнародній практиці технічних регламентів і стандартів або процедур підтвердження відповідності, що мають більшу обмежувальну дію, ніж це необхідно для досягнення встановлених національними законодавствами держав – учасниць цієї Угоди цілей розроблення технічних регламентів і стандартів, і що призводять у зв'язку із цим до зайвих перешкод у міжнародній торгівлі та в реалізації товарів на вітчизняному ринку.

Постанова КМУ, що затверджує технічний регламент, набирає чинності з 1 січня 2022 року. За цей час варто перекласти технічний регламент англійською мовою та узгодити із ЄС наслідки для угоди про взаємне визнання довірчих послуг у сценарії повноцінного використання ініціативного технічного регламенту Українською стороною.

2. Відсутність інтероперабельності

Відсутність інтероперабельності на практиці можна продемонструвати на прикладі критичного складника довірчих послуг – регулювання надійних носіїв.

Засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки (надійний носій) – це апаратно-програмний або апаратний пристрій чи програмне забезпечення, які реалізують криптографічні алгоритми генерації пар ключів та/або створення кваліфікованого електронного підпису чи печатки, та/або перевірки кваліфікованого електронного підпису чи печатки, та/або зберігання особистого ключа кваліфікованого електронного підпису чи печатки, який відповідає вимогам Закону України «Про електронні довірчі послуги». Простіше кажучи, це засіб, який захищає «знання» (особистий ключ) його власника про те, як створити цифровий підпис та печатку. Тобто якщо підписувач зберігає «знання» на флешці, їх можна скопіювати та підписатися «за нього» без його згоди. Надійні носії мають апаратний (на рівні комп'ютерного чіпу) захист цього «знання» і дозволяють лише підписатися (накласти підпис), а НЕ скопіювати підпис.

Для кращого розуміння проблеми, варто висвітлити ситуацію з використанням ЕЦП/КЕП та захищених носіїв особистого ключа, яка стосується майже всього бізнесу (мал. 20).

Розглянемо проблеми інтероперабельності (функціональної сумісності) на цьому прикладі. По-перше, регулятори в особі Міністерства цифрової трансформації України та ДСС досі не регулюють стандарти API (програмні інтерфейси) до захищених носіїв особистих ключів на базі міжнародних стандартів pkcs#11 + pkcs#15. В ідеалі вони мали б створити бібліотеки з відкритим кодом для українських криптографічних алгоритмів.

По-друге, центральні органи виконавчої влади досі не інтегрували MobileID та підписи на базі європейських алгоритмів ECDSA у свої сервіси. Прикладом є неможливість підписання податкової звітності європейським алгоритмом цифрового підпису ECDSA із використанням MobileID для подачі до Державної податкової служби України. MobileID є надійним носієм особистого ключа електронного цифрового

⁴⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016D0650>

⁴⁷ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_008#Text

підпису (особистий ключ зберігається на криптопроцесорі сім-карти), його масове застосування в Україні значно підвищило б рівень кіберзахисту громадян, бізнесу та держави за помірні кошти.

По-третє, виробники захищених носіїв через відсутність вимог АРІ надійних носіїв від держави, змушують виробників програмних продуктів, які використовують електронний цифровий підпис, витратити значний час на інтеграцію виключно їхніх носіїв до програмного забезпечення. Як результат розробники програм бухгалтерської звітності підтримують лише частину «сертифікованих державою» надійних носіїв. Наявність стандартного АРІ надійних засобів дозволила б розробникам використовувати бібліотеки з відкритим кодом чи універсальні бібліотеки для інтеграції з усіма «сертифікованими державою» надійними носіями без додаткових зусиль.

По-четверте, постачальники послуг електронної звітності, які (і тут можливо доцільно вимагати в «агентських» договорах між державною податковою службою та постачальником послуг електронної звітності), мають підтримувати АРІ надійних носіїв, а не конкретні носії та сервіси, на кшталт MobileID, для уникнення проблем, коли носій не працює із програмою.

3. Популяризація використання довірчих послуг на рівні перших осіб держави.

З одного боку, на своїй сторінці у Facebook Міністерство цифрової трансформації України⁴⁸ оприлюднило таке повідомлення: «Україну обрано для участі в пілотних проектах для транскордонного електронного підпису. Ви часто питаєте, чи можна укладати контракти за допомогою КЕПу з іноземними компаніями. Мінцифра працює, щоб зробити це можливим.

Ось один із кроків у цьому напрямку. Україну обрано серед країн Східного

Партнерства ЄС та запрошено до участі в пілотних проектах по електронному підпису. Відбір проводиться на основі оцінки адаптації українського законодавства та технічної реалізації вимог у сфері електронних довірчих послуг.

Ціль пілота – досягнути технічну транскордонну інтероперабельність кваліфікованих електронних підписів. Це надасть можливість підписувати угоди та інші документи з іноземними компаніями за допомогою електронного підпису. Зокрема, Україна тестуватиме е-підписи на реальних прикладах застосування в Естонії та Молдові.

«Цим кроком ми наближаємо нашу інфраструктуру до ЄС. І не лише виконуємо наші зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС, а й використовуємо максимум наявних можливостей європейської інтеграції».

Важливим кроком є надання малому та середньому бізнесу освітніх джерел для роботи з електронними контрактами, які стають критично важливим складником українського бізнесу в умовах пандемії.

Необхідно розвінчати міфи, пов'язані із життєвим циклом електронних документів, та взагалі із визначенням об'єкту «електронний документ». Наразі пересічний громадянин не може чітко описати процедуру створення електронного документу та як його передати в електронному вигляді в органи публічної влади, на контрасті з паперовим документом. Аналогічно органи публічної влади не мають ані освітніх курсів, ані чіткого розуміння роботи з електронним документом.

І, наостанок, перші особи держави від Президента (який, до речі, отримав внутрішній паспорт у вигляді картки із кваліфікованим цифровим підписом)

⁴⁸ Міністерство цифрової трансформації України. Україну обрано для участі в пілотних проектах для транскордонного електронного підпису – https://www.facebook.com/eGovernanceUkraine/photos/a.740436362676302/2920598517993398/?type=3&__tn__=-R

до канцелярій органів місцевого самоврядування не заохочують громадян та бізнес ввести переписку в юридично значущому цифровому середовищі за допомогою електронних документів із юридично значущими електронними підписами та печатками з використанням реєстрованої електронної доставки, яка гарантує юридично значущі докази відправки та отримання листів.

Перші особи держави та ключові органи державної влади, які займаються цифровізацією країни, мають на практиці використовувати довірчі послуги та електронні документи при взаємодії з бізнесом та громадянами. Адже така поведінка є найкращим стимулом до впровадження інновацій в нашій країні.

6. Рекомендації:

- сприяти проведенню перевірки експертами ЄС відповідності нормативно-правової бази та імплементації норм європейських та міжнародних стандартів у інфраструктурі електронних довірчих послуг з метою підготовки аудиту, який сприятиме розробці угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та ЄС;
- визначити на рівні національного законодавства норму, яка забезпечить визнання документів про відповідність у сферах електронних довірчих послуг та інформаційної безпеки, виданих органами з оцінки відповідності, що акредитовані у державах-членах ЄС, як це робиться такими державами-членами;
- забезпечити інтероперабельність надання електронних довірчих послуг через застосування безкоштовного програмного забезпечення Європейської комісії (наприклад, вже згаданої бібліотеки DSS⁴⁹ або проекту з відкритим кодом Domibus⁵⁰ для реалізації послуг eDelivery), для розбудови цифрової інфраструктури довіри в органах публічної влади;
- забезпечити підтримку технології MobileID в системах електронного документообігу органів державної влади з метою ефективної взаємодії громадян, бізнесу та держави;
- розробити освітні курси з застосування електронних довірчих послуг, на кшталт «Вступ до електронного документообігу»⁵¹;
- сприяти популяризації електронних довірчих послуг через перших осіб держави, які мають почати активно використовувати довірчі послуги та електронні документи при виконанні своїх офіційних обов'язків.

⁴⁹ Digital Signature Service – <https://github.com/esig/dss>

⁵⁰ Domibus. Sample implementation, open source project of the eDelivery AS4 Access Point – <https://github.com/cefedelivery/domibus>

⁵¹ Освітній курс «Вступ до електронного документообігу» – <https://u-learn.org.ua/p/edoc>

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ПОЛІТИКИ